

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vlivy římského práva na český právní řád

Andrea Franková

Plzeň 2022

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

Studijní program: právo a právní věda

Studijní obor: právo

Diplomová práce

Vlivy římského práva na český právní řád

Vypracovala:

Andrea Franková

Vedoucí diplomové práce:

doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D., JU.D.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Andrea FRANKOVÁ**
Osobní číslo: **R17M0062P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Vlivy římského práva na český právní řád**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Testament v římském právu
3. Vliv římského práva na institut závěti do roku 1811
4. Vliv římského práva na institut závěti po roce 1811
5. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

viz zvláštní seznam

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **17. února 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Vlivy římského práva na český právní řád“ vypracovala samostatně. Veškeré prameny, literatura a informace, které jsem použila k sepsání této diplomové práce, jsou citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

V Plzni dne 29. 03. 2022

.....
Andrea Franková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyjádřila své díky doc. JUDr. Miroslavu Černému, Ph.D., JU.D. a to zejména za cenné rady a odborné konzultace, které mi poskytl při zpracování této práce. Také bych ráda poděkovala své rodině a blízkým za jejich trpělivost a podporu při mém studiu. Největší díky patří mé mamince Pavle Halterové, která mi byla největší oporou.

Zkratky

OZZ	Obnovené zřízení zemské
OZO	Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský
OZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
OZ 2012	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
VZZ	Vladislavské zřízení zemské

Obsah

Úvod	1
1. Testament v římském právu	3
1.1 Testamentární způsobilost	5
1.2 Formy testamentu.....	7
1.3 Ustanovení dědice a rozdělení pozůstalosti	9
1.4 Podmínky a modus.....	11
1.5 Substitute	12
1.6 Nepominutelný dědic a povinný díl.....	13
1.7 Vydědění	15
1.8 Zrušení testamentu	15
1.9 Další ustanovení na případ smrti.....	17
1.9.1 Odkaz	17
1.9.2 Kodiciel.....	19
1.9.3 Darování pro případ smrti	19
2. Vliv římského práva na institut závěti do roku 1811.....	20
2.1 Kšaft v zemském právu.....	21
2.1.2 Kšaft podle Obnoveného zřízení zemského	25
2.2 Kšaft v městském právu.....	29
2.2.1 Forma kšaftu.....	30
2.2.3 Podmínky	31
2.2.5 Svěřenské náhradnictví	31
2.2.6 Zrušení kšaftu.....	32
3. Vliv římského práva na institut závěti po roce 1811	33
3.1 Obecný zákoník občanský	33
3.1.1 Testamentární způsobilost.....	33
3.1.2 Forma závěti.....	34
3.1.3 Ustanovení dědice a rozdělení pozůstalosti	36
3.1.4 Podmínky, určení času a příkaz.....	37
3.1.5 Náhradnictví, svěřenské náhradnictví a svěřenství	37
3.1.6 Nepominutelný dědic a povinný díl	38
3.1.7 Vydědění	39
3.1.8 Zrušení závěti	40
3.3 Občanský zákoník z roku 1950.....	41
3.3.1 Forma závěti.....	42

3.3.2 Podmínky, určení času a příkaz.....	43
3.3.3 Náhradnictví, svěřenské náhradnictví	43
3.3.4 Nepominutelný dědic a povinný díl	43
3.3.5 Vydědění	44
3.3.6 Zrušení závěti	44
3.4 Občanský zákoník z roku 1964.....	45
3.4.1 Forma závěti.....	45
3.4.2 Podmínky, určení času a příkaz.....	45
3.4.3 Náhradnictví.....	46
3.4.4 Nepominutelný dědic a povinný díl	46
3.4.5 Vydědění	46
3.4.6 Zrušení závěti	47
3.5 Občanský zákoník z roku 2012.....	47
3.5.1 Forma závěti.....	48
3.5.2 Ustanovení dědice a rozdělení pozůstalosti	49
3.5.3 Podmínky, určení času a příkaz.....	50
3.5.4 Náhradnictví a svěřenské nástupnictví.....	50
3.5.5 Nepominutelný dědic a povinný díl	51
3.5.6 Vydědění	52
3.5.7 Zrušení závěti	52
Závěr.....	54
Resumé	56
Bibliografie.....	57

Úvod

Římské právo je i dnes přes svoje značné stáří považováno za vzor a inspiraci moderních právních systémů, konkrétně kontinentálního evropského právního systému. Hlavní přínos římského práva je spatřován v soukromém právu, kdy v současných právních kodifikacích se můžeme setkat s pojmy, instituty či zásadami původem z římského práva.

Jak vyplývá z názvu diplomové práce, jejím cílem je zhodnotit vlivy římského práva na český právní řád. Vzhledem k tomu, že se jedná o dost široké téma, je práce zaměřena pouze na institut závěti. Závěť můžeme znát i pod jinými názvy jako je testament, poslední vůle či poslední pořízení. Všechny tyto pojmy však znamenají jednostranný, kdykoli odvolatelný a osobně učiněný projev vůle, kterým zůstavitel povolává jednu nebo více osob za své dědice.¹

Na našem území se můžeme setkat s řadou pramenů, které obsahovaly úpravu závěti. Z toho důvodů se tato práce zaměřila na ty, které na našem území byly platné či stále jsou. Konkrétně budou pozorovány vlivy římského testamentu na úpravu závěti ve Vladislavském zřízení zemském, následně v Obnoveném zřízení zemském a Právech městských království českého, a nakonec ve všech novodobých kodifikacích občanského práva od roku 1811 do současnosti.

Hned v úvodu práce by bylo vhodné vysvětlit, co je myšleno oním vlivem. Nejlépe je to možné vysvětlit na rozdílu mezi pojmem recepce a vliv. Pojem recepce římského práva znamená přímé přebírání práva do práva domácího. Recepce můžeme tedy chápat v pozitivním smyslu, kdežto vliv můžeme chápat i ve smyslu negativním. Římské právo tedy slouží jako měřítko, vůči němuž se právo vymezuje tím, že buď jeho úpravu přijímá, nebo ji odmítá. V důsledku toho i odmítnutí římského práva může být důkazem o jeho vlivu.²

Charakter vlivu římského práva lze rozdělit podle Jana Vážného³ následujícím způsobem:

- shoda
- rozdíl a opak

¹ FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 91.

² VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí (I. díl)*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 28.

³ VÁŽNÝ, Jan. *Římské právní ideje v občanském zákoníku a v osnově*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1933, 16(2), s. 171-186.

- výhrady a dodatky k římským principům
- generalizace římských speciálních ustanovení
- unifikace jednotlivých vrstev římského práva (civilní, praetorské, císařské).⁴

Práce je rozdělena celkem na tři části. První část se zabývá nejen testamentem v římském právu, ale popisuje i pojetí dědického práva v římském právu, základní zásady římského dědického práva. Dále náležitosti římského testamentu, ale i vedlejší ustanovení či jiné instituty, které souvisejí s testamentem. Jejich vysvětlení je podstatné pro další části.

Druhá část s názvem Vlivy římského práva na institut závěti do roku 1811 začíná krátkým exkurzem do historického vývoje dědického práva na našem území, včetně stručného vysvětlení středověkého právního systému. Další část práce je věnována závěti, její právní úpravě v průběhu dané doby, kde ji srovnáváme s římským testamentem. Jak bylo zmíněno výše, konkrétně se věnujeme porovnání úpravy závěti ve Vladislavském zřízení zemském, Obnoveném zřízení zemském a Právech městských království českého.

Následuje kapitola Vlivy římského práva na institut závěti po roce 1811. Toto rozdělení bylo zvoleno z toho důvodu, že roku 1811 se v našem právním řádu objevuje první moderní kodifikace soukromého práva Obecný zákoník občanský. Následuje zákon č. 141/1950 Sb., zákon č. 40/1964 Sb., zákon č. 89/2012 Sb. Právní úpravu závěti v jednotlivých zákonících srovnáváme s úpravou v římském právu.

Závěr práce obsahuje shrnutí a odpověď na otázku, zda lze v českém právním řádu nalézt vliv římského práva.

⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit v pozn. 2*, s.28.

1. Testament v římském právu

Smyslem moderního dědického práva je přechod majetkových poměrů zůstavitele na dědice. Římské pojetí dědického práva bylo odlišné od dnešního a vycházelo z římského pojetí rodiny. V nejstarších dobách byla římská rodina chápána nejen jako společenství osob, ale i společenství majetku. V čele římské rodiny byl *pater familias*⁵, který měl neomezenou moc nad ostatními příslušníky rodiny a také byl jediným výlučným vlastníkem rodinného majetku.⁶ V případě smrti *pater familias* zůstala římská rodina zachována a pozici *pater familias* zaujal dědic. Původně docházelo tedy hlavně k převodu suverénní moci nad rodinou, převod majetku byl až vedlejší důsledek smrti. Postupem času, kdy již smrtí *pater familias* se rodinné svazky štěpily a vznikaly nové rodiny, již dědic nenastupoval v suverénní moc nad členy rodiny, ale jen v majetek.⁷

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že pro římské dědické právo byla charakteristická zásada univerzální sukcese.⁸ Její podstatou je, že majetek zemřelého (zůstavitele) zůstal zachován jako jeden celek a na místo zůstavitele nastoupila druhá osoba (dědic). Na ni přímo přešla veškerá majetková práva a právní závazky zůstavitele, jako by dědic a zůstavitel byli jedna a tatáž osoba. Dědic ručil za všechny závazky zůstavitele osobně a neomezeně, nikoliv jen do výše nabytého dědictví. Mohl se ale rozhodnout, zda dědictví jako celek (se všemi aktivy i závazky) přijme, či odmítne. Jakmile jednou dědictví přijal, byl již dědicem navždy, a to podle zásady *semel heres, semper heres* (jednou dědic, navždy dědic). Pojmu univerzální sukcese neodporovalo, pokud dědilo několik dědiců společně. V takovém případě jednotliví spoludědicové vstupovali do veškerých majetkových poměrů zemřelého, ale jejich účast byla vyjádřena podílem. Každý dědic přitom mohl mít podíl jinak velký. Jak z povahy univerzální sukcese vyplývá, bylo vyloučeno, aby dědic nabýval pouze jednotlivý určitý díl majetku či soubor majetku z dědictví.⁹

⁵ Otec a hlava římské rodiny. Viz BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 205.

⁶ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 58-59.

⁷ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vydání. Brno: ČS. A. S. Právnick, 1932, s. 582-583.

⁸ Dig. 50.17.62 Iulianus 6 Dig. „*Hereditas nihil aliud est, quam successio in universum ius quod defunctus habuerit.*“

⁹ Singulární sukcese byla možná pouze v případě odkazu a darování na případ smrti.

Přechod majetkových práv ze zůstavitele na dědice se nazývá dědická posloupnost. Jedním z předpokladů, aby dědická posloupnost nastala, je smrt zůstavitele, a dále zde musí být delační důvod. Ten lze charakterizovat jako skutečnost, která blíže vymezuje průběh dědické posloupnosti, z níž vyplývá, kdo je dědicem.¹⁰ Gaius ve své učebnici píše: „*Ac prius de hereditatibus dispiciamus, quarum duplex condicio est: nam vel ex testamento vel ab intestato ad nos pertinent.*“¹¹ Z toho se dozvídáme, že římské právo znalo dva delační důvody – testament a zákon. Na základě toho byla rozlišována dědická posloupnost testamentární a zákonná (intestátní). Gaiovo ustanovení zároveň vymezuje i poměr obou posloupností. Pořadí delačních důvodů ve větě naznačuje, že přednost měl testament před zákonem.

Vztah obou posloupností navíc upravuje další římská zásada, a to *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*.¹² Na základě této zásady nebylo možné, aby nastaly obě posloupnosti zároveň – projev poslední vůle zůstavitele měl vždy přednost před zákonem. Pokud zůstavitel o svém majetku zřídil platný testament, nebylo možné, aby dědili zákonní dědici ani v případě, že v testamentu nebyla rozdělena celá pozůstalost. I nerozdělená část pozůstalosti připadla testamentárním dědicům.¹³

Aby nastala testamentární dědická posloupnost, bylo potřeba, aby zůstavitel před svou smrtí pořídil platný testament. Tedy jednostranné poslední pořízení, které obsahuje jmenování jedné nebo několika osob za dědice.¹⁴ Pro jeho platnost bylo nutné, aby zůstavitel byl právně způsobilý zřídít testament, aby projevil svoji skutečnou vůli bezvadně a ve formě právem určené, a aby osoba jmenovaná za dědice byla způsobilá.¹⁵ Všechny zmíněné prvky testamentu budou dále v jednotlivých kapitolách rozebrány.

¹⁰ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit.* v pozn. 6, s. 266.

¹¹ „*A nejdříve pojednejme o pozůstalostech, kteréžto jsou dvojího druhu: připadají nám totiž buď podle testamentu, anebo intestátně.*“ KINCL, Jaromír. *Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk. 2007, s. 118-119.

¹² Dig. 50.17.7 Pomponius 3 ad Sabinum: „*Ius nostrum non patitur eundem in paganis et testato et intestato decessisse: earumque rerum naturaliter inter se pugna est "testatus" et "intestatus".*“

¹³ Výjimky, které umožňovaly kombinaci testamentární a intestátní posloupnosti: 1) vojenský testament, 2) práva nepominutelných dědiců, 3) částečná neplatnost dědické instituce, 4) zachování platnosti odkazů při neplatnosti dědické instituce. Viz VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit.* v pozn. 2, s. 78.

¹⁴ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. V Bratislavě: Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1929, s. 531.

¹⁵ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha, 1923, s. 441.

Skutečnosti, které vedly římského občana k pořízení testamentu, mohly být, že buď zůstavitel neměl vlastní zákonné dědice, a nebyl zde tudíž nikdo, kdo by jeho majetek zdědil. Nebo naopak, pokud měl zůstavitel více intestátních dědiců, mohlo docházet k tomu, že se rodinný majetek roztříštil, případně ani nevystačil na obživu jednotlivých členů rodiny. Obě tyto situace bylo možné vyřešit pomocí institutu závěti, kdy zůstavitel bez vlastního dědice určil za dědice osobu cizí. Anebo v případě více dědiců určil jednoho z nich a s ostatními se vypořádal jiným způsobem.¹⁶ Z toho důvodu nakonec pořízení testamentu bylo v římském právu považováno za povinnost řádného občana a bylo obecným zvykem římských občanů uspořádat své poměry pro případ smrti v testamentu.¹⁷

1.1 Testamentární způsobilost

K testamentární posloupnosti mohlo dojít na základě platného testamentu. K jeho platnosti kromě jiného bylo vyžadováno, aby testátor a další osoby, kterých se pořízení nebo jeho obsah testamentu týkal, měly zvláštní způsobilost. Římané tuto způsobilost nazývali *testamenti factio*. Jednalo se o obecnou způsobilost účastnit se jakýmkoliv způsobem pořízení testamentu jako zřizovatel, svědek, ustanovený dědic, odkazovník či poručník.¹⁸ Testamentární způsobilost v tomto smyslu měli zásadně jen římsští občané s plnou způsobilostí¹⁹, a také Latinové, případně peregrini, tedy cizinci s příslušností k římské obci, kteří měli *ius commercii* (právo vstupovat do majetkoprávních vztahů).

Na způsobilost pořizovatele a dědice kladlo římské právo navíc další požadavky a rozlišovalo ji na způsobilost pořizovací (*testamenti factio activa*) a způsobilost být ustanoven dědicem (*testamenti factio passiva*). Definování obou způsobilostí se uvádí negativním vymezením, tedy vyjmenováním osob, které ji nemají.²⁰

¹⁶ BARTOŠEK, Milan. *op. cit.* v pozn. 2, s. 168.

¹⁷ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. vydání. Praha: nákladem spolku čsl. právníků "Všehrd", 1946, s. 260.

¹⁸ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit.* v pozn 14, s. 512.

¹⁹ Jednalo se o osoby, které splňovaly tzv. trojí status (*libertatis, civitatis, a familiae*). Muselo se jednat o osobu svobodnou (*libertatis*), s římským občanstvím (*civitatis*), která nepodléhala otcovské moci (*familiae*). Blíže BONFANTE, Pietro. *op. cit.* v pozn. 7, s. 42-66.

²⁰ BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: II. Právo obligační, právo dědické*. Praha, 1946, s. 134.

Podle Bonfanteho můžeme překážky, které římskému občanovi brání v pořízení platné závěti, rozlišit na přirozené a právní.²¹ Z přirozených důvodů *testamenti factio activa* nemají lidé duševně nemocní (vyjma *luicida intervalla*), nedospělci, němí a hluchí (za Justiniána se změnou forem testamentů došlo ke změně). Z právních důvodů závěť nemohli pořídit otroci, osoby *alieni iuris*, osoby, které ztratili právní subjektivitu (*capitis deminutio*), osoby, prohlášené za marnotratníky, *intestabiles*, odpadlíci od víry a příslušníci sekt. V nejstarších dobách nebyly způsobilé pořizovat závěť ani ženy, později mohly testovat *tutore auctore* (za souhlasu poručníka) a během dalšího vývoje i toto omezení odpadlo spolu s poručenstvím nad ženami. Testátor musel mít pro platnost testamentu aktivní testamentární způsobilost, a to v době pořízení závěti a až do své smrti. Výjimkou bylo, pokud se testátor až po zřízení testamentu stal duševně chorým, byl prohlášen za marnotratníka, ohluchl či oslepl, v takové situaci testament zůstával platný.

Testamenti factio passiva byla vyžadována v době pořízení závěti, v době delace až do nabytí dědictví (tzv. nauka o třech dobách – *tria tempora*²²). Zpravidla ji měly fyzické osoby, které měly *testamenti factio activa* a byly způsobilé mít majetek. Vlastní otrok mohl být ustanoven za dědice, pokud byl zároveň závětí propuštěn na svobodu, a v případě cizího otroka nabytí dědictví jeho pán, který musel být způsobilý dědit. Ženy byly způsobilé dědit, ale nebyly způsobilé dědit po občanovi zařazeném do nejvyšší třídy censu (zrušeno za Justiniána). Nezpůsobilé dědit byly osoby blíže neurčené (*personae incertae*). Mezi *personae incertae* se řadily také *postumi*, neboli osoby, jež se narodily až po zřízení testamentu (byť za života zůstavitele). V nejstarších dobách *postumi* nebyli způsobilí stát se dědici. Za císaře Justiniána vznikla výjimka, že mohl dědit *postumus* (pohrobek), který byl v době smrti zůstavitele alespoň *nasciturusem* (zpravidla doba od početí do porodu). Dále za *personae incertae* byly považovány právnické osoby, které tudíž neměly dědickou způsobilost, výjimku tvořil pouze římský stát. V pozdější době nabyly *testamenti factio passiva* obce, kostely a zbožné nadace.

²¹ BONFANTE, Pietro. *op. cit. v pozn. 7*, s. 628-629.

²² REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. 4. vydání. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 446.

1.2 Formy testamentu

Římský testament se vyvíjel postupně po celou dobu trvání Římské říše²³ a v průběhu svého vývoje byl vždy spojen s požadavkem jisté, přesně stanovené formy, v níž musela být projevna zůstavitelova vůle.²⁴

Dvě nejstarší formy testamentu civilního práva, které se používaly v době archaické, byly *testamentum calatis comitiis* a *testamentum in procinctu*. První z nich probíhal před lidovým shromážděním, kde zůstavitel projevil svou vůli a ustanovil své dědice před kolegiem pontifiků za doprovodu dalších ceremonií. Tento způsob měl podobu adrogace a vznikl pravděpodobně z potřeby řešit situaci, kdy zůstavitel neměl vlastní intestátní dědice. Opatřil si je tudíž „adopcí“. Naopak druhá zmíněná forma testamentu byla oproštěna od jakékoliv formy a jednalo se o předchůdce privilegovaných vojenských testamentů²⁵, kdy zůstavitel před odchodem do bitvy projevil svoji poslední vůli před svými spolubojovníky tzv. v šiku.

Původní formy testamentu brzy zanikly a byly nahrazeny mancipačním testamentem (*testamentum per aes et libram*), který přetrval po celou dobu klasického práva.²⁶ Mancipační testament měl podobu mancipačního obřadu, kdy zůstavitel před libripendem²⁷ a pěti svědky převedl svůj majetek mancipací na důvěrníka (*familia emptora*). *Familia emptor* se po smrti zůstavitele stal vykonavatelem jeho poslední vůle a podle ní rozdělil majetek mezi dědice. Podstatným prvkem mancipačního testamentu bylo slavnostní prohlášení (*nuncupatio*), které mohlo mít dvojí podobu. Původně mělo podobu ústního prohlášení, kdy zůstavitel před sedmi svědky projevil svojí poslední vůli (*testamentum per nuncupationem factum*). Později se vyvinula forma písemná (*testamentum per scripturam factum*), kdy zůstavitel předložil sedmi svědkům testamentní listinu obsahující jeho poslední vůli (aniž by svědky seznamoval s jejím obsahem) a nahlas pronesl, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Následně byla listina všemi svědky zapečetěna. Písemné prohlášení muselo být uskutečněno před

²³ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. vydání. Praha: Academia, 1995, s. 168.

²⁴ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit. v pozn 6*, s. 275.

²⁵ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit. v pozn. 6*, s. 276.

²⁶ BARTOŠEK, Milan. *op. cit. v pozn. 23*, s. 170.

²⁷ Plnoprávný římský občan vybavený váhami a kusem bronzu, který symbolizoval cenu. BARTOŠEK, Milan. *op. cit. v pozn. 5*, s. 181.

všemi svědky najednou a bez přerušení. Stále se však nejednalo o skutečný písemný testament, jelikož listina měla pouze důkazní povahu.

Vedle mancipačního testamentu vznikl v praetorském právu skutečný písemný testament. Praetorský testament byl oproštěn od formalismu obrazného trhu, kdy pouze stačilo praetorovi předložit listinu obsahující ustanovení dědice zapečetěnou pečetěmi sedmi svědků.

Za Justiniána došlo ke spojení prvků z práva civilního, praetorského a císařského a došlo ke vzniku *testamentum tripartitum*.²⁸ V období justiniánského práva tudíž rozeznáváme testaments veřejné a soukromé, u kterých dále rozlišujeme formu řádnou a mimořádnou. Řádným soukromým testamentem mohl zůstavitel projevit svoji poslední vůli ústně nebo písemně před sedmi svědky. Jestliže zůstavitel napsal závěť vlastní rukou (holografní testament), stačilo, aby byla podepsaná již jen svědky. V případě alografní závěti ji musel podepsat i sám zůstavitel. Nemohl-li se zůstavitel sám podepsat, bylo nutné, aby tak za něj učinil osmý svědek.

Mimořádné soukromé testaments se od řádných lišily v tom, že buď na ně byla kladena přísnější forma, nebo naopak bylo od některých formalit upuštěno. Pokud chtěla testament učinit osoba, která byla slepá, hluchá, němá, či neuměla číst a psát, byl pro platnost testamentu nutný vyšší počet svědků (viz výše).

Mezi privilegované testaments, tedy testaments s ulehčenou formou, patřily:

- *testamentum ruri conditum* (testament na venkově, stačilo pět svědků),
- *testamentum pestis tempore conditum* (testament v době epidemie, nebylo nutné, aby se sešli všichni svědci najednou),
- *testamentum inter libros* (testament ve prospěch dětí nebo dalších přímých potomků, musel být datovaný a sepsaný vlastní rukou se jmény potomků a jejich podíly),
- *testamentum militis* (vojenský testament vyřčený ústně před vojskem).

V poklasické době bylo možné učinit veřejný testament, který se místo před svědky učinil před veřejným úřadem. Jednalo se o *testamentum apud acta coditum*, kdy zůstavitel učinil osobní prohlášení o své poslední vůli před soudem nebo

²⁸ BONFANTE, Pietro. *op. cit.* v pozn. 7, s. 637.

municipálním senátem, a *testamentum principi oblatum*, kdy zůstavitel odevzdal testament do úschovy císaři.

1.3 Ustanovení dědice a rozdělení pozůstalosti

Vedle formy připisovalo římské právo důležitost i obsahu testamentu. Nejdůležitějším elementem římské závěti bylo *heredis institutio* neboli ustanovení dědice. *Heredis institutio* bylo považováno za *caput et fundamentum* („hlavu a základ“) celého testamentu.²⁹ V době klasického práva musela dědická instituce stát v čele závěti, jinak se k veškerým předcházejícím ustanovením nepřihlíželo. Dále pro platnost ustanovení dědice muselo mít podobu ustáleného a přímého rozkazu v latinském jazyce.³⁰ Poklasickými zákony bylo upuštěno od značného formalismu a bylo přípustné ustanovit dědice libovolnými slovy a kdekoliv v textu. Za císaře Theodosia bylo dokonce možné použít jako pořizovací jazyk řečtinu.³¹

Přes značné rozvolnění bylo nutné osobu dědice jakýmkoliv způsobem jednoznačně a určitě označit. Při naplnění tohoto požadavku ovšem nevadilo, pokud byl dědic nesprávně pojmenován, anebo pokud nebyl pojmenován vůbec. Naopak bylo možné, pokud chtěl zůstavitel utajit osobu dědice, stačilo, aby v závěti poukázal na listinu, která jméno dědice obsahovala (*testamentum mysticum*).³² Naproti tomu nebylo možné, aby testátor označil dědice v testamentu hanlivým či potupným jménem. Stejně tak nemohl určit, aby třetí osoba označila po jeho smrti dědice, anebo v případě alografní závěti nebylo možné, aby některé ustanovení testamentu bylo ve prospěch pisatele. Všechna tato ustanovení v testamentu byla neplatná.

Testátor v závěti mohl ustanovit za dědice jednu osobu (*heres ex asse*), nebo mohl ustanovit za dědice osob více (*heredes ex parte*). V prvním případě dědic

²⁹ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit.* v pozn. 6, s. 280.

³⁰ Gai Inst. 2.117 „*Sollemnis autem institutio haec est: TITIVS HERES ESTO; sed et illa iam conprobata videtur: TITIVM HEREDEM ESSE IVBEO; at illa non est conprobata: TITIVM HEREDEM ESSE VOLO; sed et illae a plerisque inprobatae sunt: TITIVM HEREDEM INSTITVTO, item: HEREDEM FACIO.*“

„*Slavnostní (forma) ustanovení dědice je pak tato: TITIUS BUDIŽ DĚDICEM! Ale i ona PŘIKAZUJI, ABY TITIUS BYL DĚDICEM! se již uznává. Naproti tomu ona CHCI, ABY TITIUS BYL DĚDICEM; uznávána není. A ani tyto se většinou neuznávají: USTANOVUJI TITIA DĚDICEM! (nebo) také ČINÍM DĚDICEM.*“ KINCL, Jaromír. *op. cit.* v pozn. 11, s. 125.

³¹ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit.* v pozn. 14, s. 536-537.

³² Dig. 28.5.78 Papinianus 17 quaest. „*Asse toto non distributo ita scriptum est: " quem heredem codicillis fecero, heres esto": Titium codicillis heredem instituit. eius quidem institutio valet ideo, quod, licet codicillis dari hereditas non possit, tamen haec ex testamento data videtur: sed hoc tantum ex hereditate habebit, quantum ex asse residuum mansit.*“

nabyl veškerý zůstavitelův majetek, i kdyby mu zůstavitel odkázal pouze jeho část. Bylo tomu tak z důvodu univerzální sukcese, která se projevovala v římské dědické posloupnosti. V římském právu nebylo možné kombinovat současně testamentární posloupnost a intestátní posloupnost z důvodu zásady *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*. Stejně tak bylo nutné zůstavitelův majetek chápat jako celek a nebylo možné ustanovit dědice k jednotlivým věcem, ale bylo nutné vždy určit jednotlivým dědicům podíly z celé pozůstalosti. Z toho důvodu mohlo v případech, kdy bylo ustanoveno více dědiců v závěti, dojít ke třem základním situacím:

- 1) zůstavitel ustanovil dědice bez dědického podílu (*heredes sine partibus scripti*),
- 2) zůstavitel ustanovil dědice k určitým podílům (*heredes ex partibus scripti*),
- 3) zůstavitel ustanovil některé dědice k určitým podílům a některé dědice ustanovil bez podílů.³³

Pokud zůstavitel neurčil sám dědické podíly dědicům, platilo, že se dědictví mezi spoludědice rozdělilo rovným dílem. Pokud zůstavitel určil všem dědicům podíly, nabyl každý z nich adekvátní část pozůstalosti podle určeného podílu. Problém mohl nastat v případě, kdy zůstavitel součtem všech v závěti uvedených podílů pozůstalost nevyčerpal, anebo ji naopak převýšil. V dané situaci se projev vůle zůstavitele vykládal tak, že se skutečné podíly poměrně zvětšovaly nebo zmenšovaly. Ve třetí (výše zmíněné) situaci, kdy někteří dědicové byli *ex parte* a jiní *sine parte*, bylo dědictví nejprve rozděleno mezi dědice s určenými podíly a následně se zbytek pozůstalosti poměrně rozdělil mezi dědice bez podílu. Problém v tomto případě nastal, pokud zůstavitel určenými podíly přesáhl pozůstalost. V takovém případě se pozůstalost rozdělila na poloviny, přičemž první polovina se rozdělila mezi dědice s podílem ve výši jejich podílu a druhá polovina se poměrně rozdělila mezi dědice bez podílu.

V římském právu samozřejmě docházelo i k dalším situacím, které bylo třeba posoudit, aby byla zachována zůstavitelova vůle, ale zároveň nenastal rozpor s pravidly římské právní úpravy dědictví. V situaci, kdy zůstavitel ustanovil dědice k celému dědictví s vyloučením konkrétní věci (*excepta re certa*), se k takovému

³³ BONFANTE, Pietro. *op. cit.* v pozn. 7, s. 643.

ustanovení nepřihlíželo. V dalším případě, kdy zůstavitel v testamentu ustanovil dědice k určité věci či skupině věcí (*ex re certa*), se původně nahlíželo na toto ustanovení jako na neplatné. Později v době republiky se už na toto ustanovení nahlíželo jako na běžnou dědickou instituci s tím, že se vyškrtl omezující dodatek o dědění určité věci, týkalo-li se jednoho dědice, nahlíželo se na něj jako na *heres ex asse*, a v případě spoludědiců jako na *heres sine parte scriptus*.

1.4 Podmínky a modus

V římském testamentu bylo možné k dědické instituci připojit vedlejší ustanovení. Římané umožňovali zůstaviteli uložit v testamentu podmínku či modus.³⁴

Podmínky je možné rozlišit na suspenzivní (odkládací) a rezolutivní (rozvazovací). Římské právo uznávalo pouze podmínky suspenzivní, které odkládaly nabytí dědictví do splnění podmínky. K rezolutivním podmínkám, tedy k takovým, kdy by dědic o nabytí dědictví přišel splněním podmínky, nebylo přihlíženo, a to z důvodu zásady *semel heres, semper heres*. Stejně tak nebylo platné ustanovení lhůty počínající či končící.³⁵

Praetorské právo umožňovalo podmínkou stanovenému dědici ujmout se držby dědictví po dobu pendence podmínky, jestliže stipulačním slibem (*cautio*) zaručil za sebe a své dědice vydání dědictví nebo svého podílu dědicům v druhé řadě, pokud by došlo ke zmaření podmínky nebo by dědic zemřel před jejím splněním. Jestliže dědic takovou záruku nedal, zřídil se k opatrování dědictví *curator bonorum*³⁶ (opatrovník pozůstalosti). V případě negativní potestativní podmínky, jejíž splnění mohlo nastat až v případě smrti dědice, bylo možné dědici vydat dědictví hned proti *cautio Muciana*. Na základě toho se podmínka pokládala za splněnou a při zmaření podmínky byl dědic zavázán k vydání dědictví pouze obligačně.³⁷

V případě, že by po obsahové stránce podmínka byla nemožná (fyzicky či právně) či nemravná, pokládala se za nedoloženou. Naopak podmínky, jež si navzájem odporovaly, činily ustanovení, kterých se týkaly, rovnou neplatné. Stejně

³⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit. v pozn. 2*, s. 82.

³⁵ Výjimkou byl vojenský testament.

³⁶ VANČURA, Josef. *op. cit. v pozn. 15*, s. 457.

³⁷ VANČURA, Josef. *op. cit. v pozn. 15*, s. 458.

tak se za neplatné považovaly podmínky, kdy ustanovený dědic určí za dědice pořizovatele nebo třetí osobu.³⁸

Modus představoval příkaz dědici, jak by měl s dědictvím či jeho částí naložit.³⁹ V případě, že ho dědic nesplnil, mohl být k jeho splnění donucen osobou, v jejíž prospěch byl příkaz uložen, spoludědici nebo substituty. Nebylo-li takových osob, byl modus klasického práva nevynutitelný, až za císaře Justiniána byl příkaz vynutitelný magistrátem.⁴⁰

1.5 Substitute

Zvláštním druhem ustanovení dědice s odkládací podmínkou byly substitute. Římské právo rozeznávalo tři druhy substitucí, a to obecnou (vulgární), pupillární a kvasipupillární.

Substitutio vulgaris bylo ustanovení, v němž zůstavitel ustanovil náhradního dědice (substituta) pro případ, že by se ustanovený dědic v prvním pořadí nestal dědicem. Jednalo se o nejčastější případ substitute, jejím smyslem bylo zabezpečit budoucí pozůstalost, případně se vyhnout dědění ze zákona, pokud by ustanovený dědic nemohl dědit (z důvodu svého úmrtí, ztráty způsobilosti atd.), nebo by dědictví odmítl. Zůstavitel mohl v závěti ustanovit více náhradních dědiců v určitém pořadí pro případ, že by se některý z předchozích substitutů nestal dědicem. Stejně tak mohl zůstavitel stanovit jednoho substituta více dědicům. Nebo mohl substituovat spoludědice navzájem, tzv. reciproční substitute.

Pupillární substitute nebyla substitucí v pravém slova smyslu a jednalo se hlavně o projev otcovské moci, kdy *pater familias* ustanovil svému nedospělému dítěti (*pupillus*) dědice pro případ, že by *pupillus* přežil zůstavitele, ale nedožil se dospělosti. V takovém případě totiž potomek nebyl způsobilý uzavřít závěť pro nedostatek věku a v případě jeho smrti by nastala intestátní posloupnost. Ustanovený pupillární substitut se stal nejenom dědicem pozůstalosti po *pater familias*, ale i pozůstalosti nedospělce, kterou nabyt jinak po smrti otce. Zůstavitel mohl pupillárního substituta ustanovit přímo v testamentu, anebo mohl zřídit tzv. pupillární testament jako dodatek k hlavnímu testamentu.

³⁸ BONFANTE, Pietro. *op. cit. v pozn. 7.*, s. 651.

³⁹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit. v pozn. 2.*, s. 82.

⁴⁰ BONFANTE, Pietro. *op. cit. v pozn. 7.*, s. 651-652.

Později Justinián vydal konstituci, kterou zřídil *substitutio quasi pupillaris* – podle té bylo možné zříditi substituta osobě duševně choré. Substituta mohl zříditi předeck duševně chorého za podmínek, že zanechal svému duševně chorému potomkovi povinný díl, za dědice zvolil potomka choromyslného, nebyl-li takový potomek, tak vybral pořizovatel ze svého potomstva, a nebyl-li ani nikdo takový, mohl vybrat kohokoliv.

1.6 Nepominutelný dědic a povinný díl

Právo nepominutelných dědiců se vyvinulo jako reakce proti neomezenému pořizovacímu právu zůstavitele, aby chránilo zájmy zákonných dědiců, kteří měli k zůstaviteli nejbližší a jimž intestátní posloupnost přiznávala nejvyšší postavení.

Římské právo znalo nejprve formální právo nepominutelných dědiců a později se vyvinulo i materiální právo.

Formální právo zůstaviteli ukládalo, že nesmí v testamentu mlčením pominout určité nejbližší zákonné dědice, nýbrž je musí buď ustanovit za dědice, nebo je přímo vyloučit z dědictví vyděděním. Jednalo se pouze o formální zásadu, která jen ukládala zůstaviteli zachování formy testamentu, ale nezakládala nárok nepominutelných dědiců na část dědictví.⁴¹

Později pod vlivem činnosti praetora byla přijata zásada, že testátor musí po právu zanechat jistým blízkým příbuzným alespoň tzv. povinný díl. Tedy určitou část toho, co by po něm zdědili ze zákona. Zpočátku se jednalo pouze o morální závazek, který se časem ustálil v podobě právních pravidel. Tím vznikla materiální (hmotná) práva nepominutelných dědiců neboli právo na povinný díl.⁴²

Úprava práv nepominutelných dědiců se lišila v civilním a praetorském právu. Nepominutelnými dědici podle civilního práva byli vlastní dědicové (*heredes sui*). V případě, že zůstavitel v závěti nezmínil některého z vlastních dědiců (kromě syna), zůstával testament platný, ale pominutí dědici byli povoláni k dědictví spolu s testamentárními dědici, tím nastávala jejich posloupnost proti testamentu. Pokud syn nebyl v závěti zmíněn vůbec, jednalo se o *testamentum iniustum* neboli nespravedlivý testament, a celý testament se stával neplatným.⁴³

⁴¹ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit. v pozn. 14, s. 566-567.*

⁴² HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit. v pozn. 14, s. 567*

⁴³ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit. v pozn. 6, s. 289-290.*

Praetorské právo rozšiřovalo okruh nepominutelných dědiců o všechny děti (tedy nejen *sui*), emancipované, patrona ohledně poloviny majetku propuštěnce, který zemřel bez dětí a otce ohledně poloviny majetku emancipovaného syna, který zemřel bez dětí.⁴⁴ Praetor realizoval posloupnost proti testamentu udělením držby pozůstalosti těm, které považoval nepominutelné dědice a výši podílu určil podle toho, jaký by jim příslušel intestátní podíl.⁴⁵

Vývoj materiálních práv se dále vyvíjel a v průběhu 2. století se ustálil. Za nepominutelné dědice byli považováni zůstavitelovi descendent, ascendent a sourozenci. Výše povinného dílu byla stanovena na 1/4⁴⁶ zákonného podílu, který by dědici zůstal v případě intestátní posloupnosti. Nezanechal-li zůstavitel nepominutelnému dědici povinný díl ani prostřednictvím odkazu nebo jiné dispozice pro případ smrti, mohl dědic uplatnit svůj nárok na povinný díl prostřednictvím žaloby *querella inofficiosi testamenti*. Pokud byla žaloba zcela uznána, docházelo ke zrušení testamentu a k dědění ze zákona. Případně pokud byla žaloba částečně úspěšná, docházelo k částečnému zrušení závěti⁴⁷ a částečně vedle sebe nastávala posloupnost testamentární a intestátní.⁴⁸

Za Justiniána došlo novelou č. 18 a 115 k reformě práv nepominutelných dědiců a ke sloučení formálního a materiálního práva. Nepominutelný dědic musel být tedy jak ustanoven za dědice, tak zároveň musel obdržet povinný díl. Bylo stanoveno, že nepominutelnými dědici jsou jak potomci, tak i předkové a dále bratři a sestry, pokud byla pozůstalost odkázána osobě se špatnou pověstí.⁴⁹ Výše povinného dílu byla stanovena na 1/3 nebo 1/2 zákonného dílu, podle toho, zda tento zákonný díl byl 1/4 nebo méně z celé pozůstalosti.⁵⁰ Pokud zůstavitel opomenul v testamentu zmínit nepominutelného dědice, došlo ke zrušení dědických institucí ve prospěch nepominutelných dědiců a ostatní obsah testamentu zůstal v platnosti. V případě, že nepominutelní dědici byli kráceni na svém podílu, testament zůstal v platnosti a mohli se domáhat doplnění svých podílů.⁵¹

⁴⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 237-239.

⁴⁵ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit. v pozn. 6*, s. 290-291.

⁴⁶ Pravděpodobně podle falcidiánské kvarty.

⁴⁷ Např. žaloba byla úspěšná proti jednomu testamentárnímu dědici a proti druhému nikoliv.

⁴⁸ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit. v pozn. 14*, s. 571-574.

⁴⁹ SKŘEJPEK, Michal. *op. cit. v pozn. 44*, s. 237-239.

⁵⁰ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit. v pozn. 6*, s. 291

⁵¹ VANČURA, Josef. *op. cit. v pozn. 15*, s. 484-485.

1.7 Vydědění

S institutem nepominutelného dědice zároveň souviselo i vydědění (*exhereditio*). V civilním a praetorském právu k vydědění nepominutelných dědiců stačilo všeobecné prohlášení o jejich vydědění, nebyl třeba žádný důvod k vydědění. Výjimkou bylo vydědění syna, který měl mezi dědici nejvyšší postavení a pro jehož případné vydědění bylo potřeba použít speciální klauzuli.⁵²

Justiniánova novela č. 115 upravila vydědění. Nepominutelného dědice bylo možné vydědit zcela nebo jen z části pro některý z taxativně uvedených důvodů. Pro descendenty bylo stanoveno čtrnáct taxativně vymezených důvodů a pro ascendenty osm důvodů.⁵³ Prokázání důvodu vydědění bylo na osobě testamentárního dědice. Byl-li nepominutelný dědic vyděděn bezdůvodně, nebo se důvod neprokázal, dochází ke zrušení dědické instituce ve prospěch nepominutelných dědiců a ostatní ustanovení zůstávají v platnosti.⁵⁴

1.8 Zrušení testamentu

Římský testament mohl být zrušen na základě vůle zůstavitele anebo na základě jiných objektivně působících skutečností. Zrušený testament pozbýval své platnosti, ale bylo možné rozlišovat, zda byl testament neplatný od počátku (*testamentum nullum*)⁵⁵, či zda se stal neplatný na základě dodatečných skutečností (*testamentum ruptum*).

Římské právo uznávalo zásadu *ambulatoria est voluntas deuncti usque ad vitae supremum exitum*.⁵⁶ Tedy, že zůstavitel má právo kdykoliv změnit svoji vůli, a to až do posledního okamžiku svého života. Svoji vůli mohl dokonce změnit i tehdy, pokud se v testamentu tohoto práva vzdal derogační doložkou.⁵⁷

⁵² KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit. v pozn. 6*, s. 289-290.

⁵³ Obsaženy byly v *Caput III.* a *Caput IV.* Jednalo se zejména o provinění vůči zůstaviteli (např. usilování o jeho život, zabránění v testování, obžalování ze zločinu), dále o nehodný a nemravný život, odpadnutí od víry apod.

⁵⁴ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit. v pozn. 14*, s. 575-576.

⁵⁵ Pořízený testament postrádal některou z formálních náležitostí.

⁵⁶ Dig. 34.4.4 Ulpianus 33 ad sab. „*Quod si iterum in amicitiam redierunt et paenituit testatorem prioris offensae, legatum vel fideicommissum relictum redintegratur: ambulatoria enim est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum.*“

⁵⁷ Dig. 32.22pr. Hermogenianus 4 iuris epit.: „*Si quis in principio testamenti adscripserit: "cui bis legavero, semel deberi volo", postea eodem testamento vel codicillis sciens saepe eidem legaverit, suprema voluntas potior habetur: nemo enim eam sibi potest legem dicere, ut a priore ei recedere non liceat.....*“

Zrušení závěti ze strany pořizovatele prošlo v římském právu po formální stránce značným vývojem. V civilním právu doby klasické bylo možné zrušit závěť pouze pořízením nového platného testamentu, což se pravděpodobně týkalo nejstarší formy testamentu učiněného před lidovým shromážděním. Jelikož u mancipačního testamentu měla testamentární listina pouze důkazní charakter, její zničení nebránilo zrušení platnosti testamentu. Starší testament, který byl zrušen novým, zůstával neplatným i v případě, kdy nový testament nenabyl svého účinku.

V případě praetorského práva, kde se už objevuje první skutečný písemný testament, bylo možné v klasické době testament zneplatnit porušením testamentární listiny (rozlomení pečeti, poškození pečetního motouzu či otevření listiny). Jelikož k takovému poškození mohlo dojít náhodou či bez vůle pořizovatele, bylo Justiniánovou konstitucí přijato ustanovení, které říkalo, že změny na testamentární listině způsobují její neplatnost, jestliže byly provedeny samotným pořizovatelem a nikoli náhodou.⁵⁸ Císař Justinián také zrušil lhůtu 10 let, po jejímž uplynutí pozbyl testament platnosti a zavedl zvláštní formu přímého odvolání testamentu. Zůstavitel mohl zrušit závěť prohlášením před třemi svědky nebo před úřadem do protokolu po uplynutí lhůty 10 let od jejího pořízení.⁵⁹

Dále mohlo dojít k dodatečné neplatnosti závěti bez vůle pořizovatele z důvodu, že pořizovatel po pořízení závěti pozbyl *testamenti factio activa*, tzv. *testamentum irritum*. Dalším případem neplatnosti testamentu bylo, pokud přibyl do zůstavitelovy rodinné moci po zřízení testamentu nový nepominutelný dědic. Případně pokud se testament stal opuštěný (*testamentum desertum*), tedy že žádný z ustanovených dědiců či náhradních dědiců se nestal dědicem.⁶⁰ V takové situaci pozbyla platnosti i všechna ostatní ustanovení závěti (např. odkazy, manumisse, ustanovení poručníků).

Podle Bonfanteho může být někdy neplatnost testamentu zhojena tím, že se zákonný dědic zřekne odporovatelnosti.⁶¹

⁵⁸ BOHÁČEK, Miroslav. *op. cit. v pozn. 20*, s.143.

⁵⁹ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit. v pozn. 14*, s.548.

⁶⁰ Např. z důvodu smrti dědice před smrtí zůstavitele, ztráty *testamenti factio passiva*, nebo v případech, že se dědic vzdal dědictví či došlo ke zmaření podmínky.

⁶¹ BONFANTE, Pietro. *op. cit. v pozn. 7*, s. 656.

1.9 Další ustanovení na případ smrti

Kromě testamentu římské právo znalo další instituty *mortis causa*, a to odkaz, kodícil a darování pro případ smrti.

1.9.1 Odkaz

Odkaz představuje jednostranné poslední pořízení, kterým zůstavitel poskytuje majetkový prospěch osobě, která není jeho dědicem. Rozdíl mezi odkazem a dědictvím v římském právu je ten, že odkaz je „čirý a přímý převod majetkový, kdežto dědictví jest především nabytí titulu, od něhož závisí pak nabytí majetkové.“⁶² Předmětem odkazu byla obvykle věc či právo, případně soubor věcí nebo dokonce alikvotní část či celé dědictví.⁶³ Odkaz zakládal sukcesi singulární. Obdařená osoba odkazem tedy nevstupuje do právního postavení zůstavitele. Podmínkou, aby došlo k naplnění odkazu, bylo, aby nastala univerzální sukcese dědice. V historii římského práva se odkaz vyskytoval ve dvou podobách jako *legatum* a jako *fedicommissum*.

Legatum byl odkaz civilního práva, kterým zůstavitel zanechal konkrétní věc z pozůstalosti obdařenému⁶⁴ (odkazovník, *legatarius*, legatář) k tíži dědice (obtěžený, *oneratus*)⁶⁵. *Legatum* bylo spojeno s požadavkem přísné formy. Legát mohl být původně nařízen pouze v testamentu po *heredis institutio*, za principátu byl přípustný i v kodícilu, kterým byl testamentem potvrzen. Nařízení muselo být učiněno určitou formulí v latinském jazyce a v rozkazovacím způsobu. Podle užití formule byly rozeznávány čtyři druhy legátů, a to *legatum per vindicationem*, *legatum per damnationem*, *legatum sinendi modo* a *legatum per praeceptionem*.⁶⁶ Každý z nich měl své zvláštní podmínky a právní účinky.⁶⁷

Často docházelo k tomu, že zůstavitel natolik přetížil pozůstalost odkazy, že dědic následně neměl důvod se dědictví ujmout, a tím ztrácel svůj nárok i odkazovník. Římské právo na to reagovalo ustanoveními⁶⁸, která omezovala

⁶² BONFANTE, Pietro. *op. cit. v pozn. 7*, s. 683.

⁶³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit. v pozn. 2*, s. 91.

⁶⁴ V případě legatu mohla být obdařeným pouze osoba s *testamenti factio passiva*.

⁶⁵ SKŘEJPEK, Michal. *op. cit. v pozn. 44*, s. 245.

⁶⁶ Blíže HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit. v pozn. 14*, s. 551-552.

⁶⁷ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit. v pozn. 14*, s. 550-551.

⁶⁸ *Lex Falcidia* předcházela *lex Furia testamentaria* (zákaz odkazů převyšujících hodnotu 1000 assů) a *lex Voconia testamentaria* (výše odkazů nesměla přesáhnout výši hodnoty dědictví, kterou obdrželi dědici). Viz BARTOŠEK, Milan. *op. cit. v pozn. 5*, s. 161-162,171.

zůstavitele ohledně odkazů, a tím chránila dědice i odkazovníka. Konečným řešením této otázky se stal *lex Falcidia de legatis*. Tento zákon ukládal povinnost zůstaviteli zanechat testamentárním dědicům alespoň 1/4 celého dědictví (tzv. falcidiánská kvarta). V případě, že odkazy přesahovaly falcidiánskou kvartu, bylo dědicům umožněno odkazy poměrně snížit. Zásady falcidiánské kvarty byly pak dále rozšiřovány dalšími předpisy nejprve na fideikomisy, dále na darování pro případ smrti, později na vše, co bylo dědici uloženo.⁶⁹

Z důvodu přísné formy legátu vedle něho vznikl institut fideikomisu. *Fideicommissum* se od legátu lišil svojí naprostou neformálností. Původně vznikl jako prosba zůstavitele osobě, která měla něco získat v případě jeho smrti, aby poskytla majetkový prospěch další osobě.⁷⁰ Zpočátku se jednalo pouze o mravní povinnost a závazky z nich byly nevymahatelné, až za principátu je bylo možné vymáhat právně. Dalším rozdílem oproti legátu bylo, že fideikomis zůstavitel mohl uložit k tíži i jiné osoby než pouze dědici a stejně tak pro osoby obdařené nebylo třeba pasivní testamentární způsobilosti. Vedle klasického fideikomisu vznikly ještě další typy. Jednalo se o univerzální fideikomis, fideikomisární substituci a rodinný fideikomis.⁷¹

V poklasické době se císařskými konstitucemi začaly stírat rozdíly mezi legáty a fideikomisy – legáty ztrácely svůj formalismus a na fideikomisy byly naopak kladeny určité minimální formální požadavky. Za Justiniána došlo k úplnému vyrovnání a sloučení legátů a fideikomisů zákony z roku 529 a 531 (nedošlo však k terminologickému sloučení). Každý odkaz měl být podkládán za *legatum* i za *fideicommissum* a požíval všech výhod spojených s oběma typy odkazů podle starého práva. V případě rozporu měli přednost mírnější zásady fideikomisu. Univerzální fideikomis umožňoval zůstaviteli odkázat celou pozůstalost. Fideikomisární substitucí zůstavitel mohl dědici uložit, aby po uplynutí určité doby nebo své smrti předal pozůstalost další osobě. Rodinný fideikomis ukládal obdařenému pro případ své smrti převést majetek, který nabyl fideikomisem na dalšího člena rodiny.⁷²

⁶⁹ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit. v pozn. 6*, s. 310.

⁷⁰ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit. v pozn. 6*, s. 306.

⁷¹ BARTOŠEK, Milan. *op. cit. v pozn. 5*, s. 113.

⁷² HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit. v pozn. 14*, s.554.

1.9.2 Kodícil

V souvislosti s existencí a vývojem fideikomisu⁷³ začal v římském právu vznikat nový typ posledního pořízení, a to kodícil (*codicillus* nebo *codicilli*) nebo také dovětek.

Římské právo znalo kodícil testamentární (*codicilli ad testamentum facti*) a kodícil intestátní (*codicilli ab intestato facti*). Druhý zmíněný existoval nezávisle na závěti a byl uplatněn v případě intestátní posloupnosti.

Na testamentární kodícil se nahlíželo jako na součást závěti, jeho platnost závisela na platnosti závěti a zda se ustanovený dědic stal dědicem. Přínos kodícilu byl, že mohl svým obsahem měnit nebo doplňovat testament. Po dlouho dobu zákon nevyžadoval žádné zvláštní formy pro pořízení kodícilu. Poklasické právo začalo vyžadovat minimální formální náležitosti podobné pro pořízení testamentu. Justiniánské právo již vyžadovalo podpis zůstavitele a 5 svědků. Z kodícilu se tak v poklasickém právu vyvinul nový typ posledního pořízení vedle testamentu. Kodícilem bylo možné činit stejné dispozice jako testamentem. Pouze ustanovení dědice zůstávalo vyhrazené testamentu, což činilo rozdíl mezi testamentem a kodícilem.⁷⁴

K testamentu bylo možné také připojit tzv. kodícilární klauzuli. Jednalo se o doložku, kterou zůstavitel ustanovil, že pokud se testament stane neplatným, má na něj býti nahlíženo jako na kodícil intestátní. Ustanovení dědice pak bylo přeměněno na univerzální fideikomis.⁷⁵

1.9.3 Darování pro případ smrti

Donatio mortis causa představovalo jediné dvoustranné právní jednání pro případ smrti, jehož účinky měly nastat, pokud obdarovaný přežil dárce. Darování pro případ smrti mělo dvě formy, a to darování na případ smrti s podmínkou odkládací a darování na případ smrti s podmínkou rozvazovací. Účel darování byl podobný odkazu, jednalo se však o smlouvu mezi živými, která nebyla závislá na závěti ani dědické posloupnosti, zakládající singulární sukcesi. Jeho výhodou bylo, že dárce nemusel mít *testamenti factio activa*.⁷⁶

⁷³ Z důvodu že zákon nestanovil fideikomisům žádnou formu, stávalo se běžnou praxí, že zůstavitel svůj fideikomis vyjádřil prostým dopisem či listem označeným jako kodícil.

⁷⁴ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *op. cit. v pozn. 6*, s.307-308.

⁷⁵ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *op. cit. v pozn. 14*, s. 561.

⁷⁶ BARTOŠEK, Milan. *op. cit. v pozn. 5*, s. 127.

2. Vliv římského práva na institut závěti do roku 1811

Pojem *testamentum* se na území českých zemí poprvé objevil na konci 12. století. Tento termín z římskoprávní terminologie přebrala církev. Církev si vytvořila formu kanonických testamentů, které zpočátku mohly užívat pouze duchovní osoby. Tyto testamentsy byly uzavírány před duchovním a dvěma svědky. Jednalo se o jednostranné akty, které se spíše než římskému testamentu podobaly římským odkazům. Nemusely nutně obsahovat ustanovení dědice, ale spíše se v nich pořizovalo o jednotlivých kusech pozůstalosti. Vlivem církve postupně pronikala jednostranná pořízení pro případ smrti podobná testamentům do zemského a městského práva⁷⁷, která byla označována jako kšaft.⁷⁸

Vývoj dědického práva a s tím i související rozvoj kšaftu byl omezen existencí odúmrtního práva a dále institucí nedílu.

Právo na odúmrť nastávalo ve chvíli, kdy zůstavitel nezanechal vlastní potomky, nebo kdy jeho potomci neměli nárok na dědictví⁷⁹ a veškerý majetek zůstavitele se stal odúmrť. Primárně odúmrť připadala českému panovníkovi jako jeho regální právo. Vycházelo to z chápání státu jako patrimonium panujícího rodu, kdy panovník byl majitelem veškeré neosazené půdy, tedy i odumřelé nemovitosti.⁸⁰ Panovníkovi připadal nárok na odumřelý majetek šlechty. Původně měl panovník nárok i na odumřelý majetek měšťanů, avšak během 13. a 14. století se čeští králové vzdávali tohoto práva ve prospěch jednotlivých měst.⁸¹ V roce 1500 došlo k omezení odúmrtního práva Privilegiem Vladislava II. Jagellonského, a o 90 let později podobně učinil Rudolf II. na Moravě.

Nedíl byl institut rodinného práva převzatý z doby předstátního uspořádání, který souvisel s tehdejšími uspořádáními sociálních poměrů společnosti. Nedíl

⁷⁷ Pro středověký právní systém byl typický právní partikularismus. To znamená, že existovala různá právní úprava pro jednotlivé skupiny obyvatel. Základem byl stavovský partikularismus, kdy pro jednotlivé společenské stavy existovala vlastní právní kategorie (např. zemské, městské, kanonické právo, ...). Stavovský partikularismus byl navíc částečně ovlivněn teritoriálním partikularismem, kdy v českých zemích působila vedle českého práva v Čechách samostatná právní úprava na Moravě a jinde ve Slezsku. *Vice ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ, Lenka. Právní partikularismus. In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. Encyklopedie českých právních dějin, VI. svazek Právní-Právo po. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 62-64. ISBN 978-80-7380-641-5.*

⁷⁸ Z německého *das Geschäft* (obchod, kšeft).

⁷⁹ Např. dcery a manželky neměly nárok na dědictví. Nárok na majetek po otci byl u dcer uznán až na konci 12. století Statuty Konrádovými a pouze v případě, že nezanechal mužské potomky. Manželky místo dědického nároku na majetku po manželovi měly zajištěn institut věna.

⁸⁰ KADLECOVÁ, Marta. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 85.

⁸¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit v pozn. 2*, s. 193.

představoval souhrn majetku⁸² pokrevně příbuzných osob. Jednalo se o spoluvlastnictví s ideálními podíly, individuálně neurčenými, přičemž žádná z osob nemohla sama disponovat se svým podílem. Původně majetek v nedílu nešlo rozdělit a nebylo možné z nedílu vystoupit. V případě úmrtí jednoho z členů nedílu, se nedíl nedědil, pouze se zvětšil podíl zbývajících členů. Naopak při narození nového člena, došlo ke zmenšení podílů. Obava z odúmrtního práva panovníka byla pravděpodobně důvodem existence nedílu, neboť díky nedílu panovník neměl nárok na odúmrť z nedílu až do doby, než zemřel poslední z členů nedílu. Ke zrušení institutu nedílu došlo Obnoveným zřízením zemským v roce 1627 v Čechách a o rok později na Moravě.

Pro zemské dědické právo bylo také významné, že bylo rozlišováno mezi věcmi movitými a nemovitými, kdy právní úprava se hlavně zaměřila na úpravu dědění nemovitostí. Již z toho vyplývá, že nemohl být uplatněn římský princip univerzální sukcese. Naopak v městském právu vývojem došlo ke sjednocení celé pozůstalosti.⁸³

2.1 Kšaft v zemském právu

Zemské právo patřilo mezi hlavní oblasti práva. Upravovalo právní postavení příslušníků šlechtického stavu a dále státní poměry státu, zejména postavení a vzájemné vztahy státních orgánů.⁸⁴

V zemském právu po velice dlouho dobu měla přednost intestátní dědická posloupnost. Testamentární posloupnost měla subsidiární charakter a uplatňovala se z výjimečných důvodů. Testovací svoboda byla omezena z důvodu existence institutu nedílu a odúmrtního práva.

Z důvodu omezené testovací svobody šlechtic, který chtěl pořídit kšaft a měl nedílné příbuzné, mohl tak učinit pouze s jejich souhlasem.⁸⁵ Pokud nedílné příbuzné neměl, mohl tak učinit pouze se souhlasem panovníka tzv. mocným

⁸² Původně byl nedílný majetek tvořen veškerým majetkem – movitým i nemovitým – členů rodiny s výjimkou osobních věcí, později ho tvořily jen nemovitosti spolu s věcmi nezbytnými k jejich užívání.

⁸³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit v pozn. 2*, s.192.

⁸⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s.125.

⁸⁵ Pokud člen nedílu dostal souhlas ostatních členů k pořízení pro případ smrti, stejně je nemohl vyloučit z dědění a v takovém případě ztrácelo jakékoliv pořízení o jeho majetku smysl.

listem. Mocný list byl zpoplatněný⁸⁶ individuální právní akt panovníka, kterým se v konkrétním případě vzdal odúmrti.⁸⁷ Aby šlechtic nebyl závislý na vydání mocného listu, které zpravidla trvalo dlouho, a mohl učinit pořízení pro případ smrti o svém majetku i bez souhlasu panovníka, vznikly vedle kšaftu další dva instituty, a to spolek a nápadní zápis.

Jelikož zemské právo mělo po dlouho dobu charakter práva zvykové, můžeme se o všech třech pořízeních pro případ smrti dozvědět více až na konci 15. století z právní knihy *O právech, súdiech a i o odskách země české knihy devatery*⁸⁸ od Viktorína Kornela ze Všehrd a dále z první kodifikace zemského práva Vladislavské zřízení zemské z roku 1500.⁸⁹

Spolek vznikl pravděpodobně jako první a Všehrd ve svém díle uvádí, že v jeho době byl již spolek méně užívaným institutem, ne-li již mrtvým.⁹⁰ Všehrd spolek definuje takto: „*Spolek jest lidí, „ ne jednoho člověka (neb sám s sebou žádný se spolčiti nemož); než má-li spolek býti, jest jich k tomu potřebie více, a dvě najméně. „Všemi obyčeji dielných“; neb těm, ktož jsou sebe nedielní, spolčovati se nenie potřebie; poněvadž i sám spolek jest v nedielnost uvedenie lidí prvé od sebe dielných. „Dědinami, zbožiem i statky jich, kteréž mají“; ktož nic nemají, těm spolku třeba nenie, neb jsou již prvé chudobú a nejměniem spolčeni. Potřebie jest k tomu spolku zbožie, dědictvie, peněz a platov; a to má býti svobodné a dědičné. Neb zápisným samým nebo manským zbožiem samým u zemských desk žádný se s žádným spolčiti nemůže.“⁹¹*

⁸⁶ Aby byla odčiněna panovníkovi újma, která nastávala v případě, že se vzdal práva na odúmrtí, bylo vydání mocného listu zpoplatněno.

⁸⁷ ADAMOVI, Karolina a Antonín SÝKORA. *Dědické zemské právo v české historii: k obsahu českého zemského hmotného dědického práva od patrimoniálního státu do poloviny 17. století se zvláštním zřetelem k Obnovenému zřízení zemskému, Deklaratoriím a Novelám*. Ostrava: Key Publishing, 2013, s. 73.

⁸⁸ Jednalo se o rozsáhlé právní dílo, jehož předmětem bylo české zemské právo. První verze byla z roku 1499, druhá z roku 1508. Dílo bylo původně zamýšleno jako kodifikační návrh, který neuspěl. Dílo nevyšlo nikdy tiskem, bylo však opisováno a užíváno jako dokonalý záznam a výklad o českém šlechtickém právu.

⁸⁹ Úprava dědického práva ve VZZ je nesystematická a stručná. VZZ obsahuje pouze fragmenty o dědickém právu. Z toho důvodu není možné posoudit dědické právo a kšaft pouze ze samotného VZZ. Více POSPÍŠILOVÁ, Martina. Vladislavské zřízení zemské (1500). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, XXII. svazek Zákon ob-Ž*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2021, s. 380-388. ISBN 978-80-7380-375-1.

⁹⁰ ADAMOVI, Karolina a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s. 29.

⁹¹ KORNEL ZE VŠEHRD, Viktorín a Hermenegild JIREČEK. *M. Viktorína ze Všehrd O právích Země české knihy devatery*. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1874. VI.14, s.268.

Jednalo se tedy o uměle vytvořené majetkové společenství podobné nedílu nejméně dvou osob, které neměly nedílné příbuzné, ale měly majetek. Hlavním účelem spolku bylo, aby v případě smrti některého ze společníků připadl jeho majetek či určená část ostatním společníkům. Během života každý z členů spolku svůj vlastní majetek užíval a obhospodařoval, ale již s ním nemohl volně disponovat. Rauscher přirovnává spolek k dědické smlouvě z důvodu, že k němu šlo připojit podmínky, které účel spolku omezovaly jen na případ smrti.⁹² Aby byl spolek platný, bylo třeba dodržet formu jeho vzniku – muselo dojít k souhlasnému prohlášení před panovníkem nebo před větším zemským soudem.⁹³

Nápadní zápis představoval fingovaný zápis k dluhu. Podstatou nápadního zápisu bylo, že do zemských desek byl vložen zápis, ve kterém zůstavitel vystupuje jako dlužník a obmyšlený jako věřitel a dlužník se zavazuje věřiteli splatit svůj dluh po své smrti. Úmrtím zůstavitele nabýval obmyšlený z titulu dluhu svůj podíl na dědictví. Rozlišovaly se zápisy s místem a zápisy bez místa. Nevýhodou zápisu bez místa byla jeho definitivnost, zůstavitel neměl žádnou moc již zápis změnit, a to pouze se souhlasem obmyšleného. Naopak zápis s místem obsahoval ještě skutečně prázdné místo pro případ odvolání či změny zápisu.⁹⁴

Stěžejním institutem pro tuto práci je ale bezesporu kšaft. Všehrd ve svém díle mnoho prostoru kšaftu nevěnoval⁹⁵ a kšaft vnímal jako prostředek singulární sukcese.⁹⁶ Z jeho díla se pouze dozvídáme o formě kšaftu, tedy listiny opatřené pečeti zůstavitele a pečeti dvou až tří svědků.⁹⁷ Z VZZ se dovídáme, že existovaly dva typy kšaftů – kšaft na mocný list a kšaft „jiný.“⁹⁸ Kšaftem na mocný list zůstavitel kšaftoval o majetku nemovitém a kšaftem „jiným“ se kšaftovalo o majetku movitém. Z toho vyplývá, že o majetku movitém bylo možné kšaftovat bez souhlasu panovníka. Stejně jako Všehrd se ani VZZ nevyjadřuje, co přesně mělo

⁹² RAUSCHER, Rudolf. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1922, s. 79.

⁹³ ADAMOVIČ, Karolína a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s. 45.

⁹⁴ KORNEL ZE VŠEHRD, Viktorin a Hermenegild JIREČEK. *op. cit. v pozn. 91*, VI.36, s. 287.

⁹⁵ Ve srovnání s nápadním zápisem, kterému se věnoval velice podrobně a jeho užití i upřednostňoval.

⁹⁶ Ve VZZ se již můžeme setkat s institutem odkazu, který sloužil jako prostředek singulární sukcese, kterým bylo možné odkazovat věci movité. ADAMOVIČ, Karolína a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s. 49.

⁹⁷ KORNEL ZE VŠEHRD, Viktorin a Hermenegild JIREČEK. *op. cit. v pozn. 91*, VII.1, s. 313–314.

⁹⁸ „*Item jestliže by kto komu dal kšaftem na mocný list královský aneb jakýmžkoli kšaftem jiným, ...*“ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ, ed. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007, Článek 165, s. 151.

být obsahem kšaftu. Ve článku 488 VZZ se pouze dovídáme o formě kšaftu „jiného“, který zůstavitel mohl „... listem učiniti pod svú pečeti a k tomu dvú neb tři dobrých lidí pod pečeti.“⁹⁹ Dále VZZ upravuje výjimky v kšaftech: pokud chtěl zůstavitel pořídit nový kšaft, musel původní kšaft obsahovat výjimku, jinak by následný kšaft nebyl platný; pokud chtěl zůstavitel provést odkaz o movitém majetku, musel mít v kšaftu obsaženou výjimku, jinak by odkaz byl neplatný.¹⁰⁰ Z první věty daného ustanovení lze konstatovat, že se jedná o opak římské zásady *ambulatoria est voluntas deuncti usque ad vitae supremum exitum*.

Jak již bylo zmíněno výše, o obsahu a formě se z právních památek nelze nic dovědět. Z toho důvodu se Adamová a Sýkora ve své publikaci *Dědické zemské právo v české historii* rozhodli podrobit analýze kšafy české šlechty učiněné mezi roky 1550–1650.¹⁰¹

Co se týče formy, Adamová a Sýkora konstatují, že zpravidla byla poslední vůle zaznamenána speciální listinou, která byla označena pojmem „kšaft“, „kšaftovní list“, „poslední vůle“ apod. Setkali se i případem, kdy byla poslední vůle sdělena ústně za přítomnosti několika svědků. V takovém případě byl učiněn zápis o poslední vůli. Ústní forma kšaftu připadala v úvahu jen ve výjimečných případech, kdy již vzhledem ke stavu zůstavitele nepřipadaly jiné možnosti v úvahu, a věc nesnesla odkladu. Na základě rozboru jednotlivých kšaftů autoři shledali, že učiněné kšafy měly pravidelnou strukturu.¹⁰²

Obsahem kšaftu byl příkaz zůstavitele, jak mají být uspořádány věci po jeho smrti. Pojem věci neznamenal jen majetek, ale příkaz často obsahoval poručení duše zůstavitele pánu Bohu, instrukce k pohřbu a hrobu, instrukce pro úschovu a

⁹⁹ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ. *op. cit. v pozn. 98*, Článek 511, s. 245.

¹⁰⁰ KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ. *op. cit. v pozn. 98*, Článek 195, s. 168.

¹⁰¹ ADAMOVÁ, Karolína a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s. 54-69.

¹⁰² Za nejpodstatnější části považovali:

- invokace (vzývání božího jména, např. „Ve jménu Božím, amen“) a arangea (informace o účelu listiny) s narací (informace o okolnostech pořízení kšaftu, v čí prospěch bylo kšaftováno),
- odkaz duše,
- vlastní dispozice, odkaz nemovitostí,
- dále odkazy týkající se peněz a věcí, případně ustanovení o vydědění, stanovení dědické posloupnosti,
- ustanovení o poručnících a poručenství a koroboraci (zaznamenání svědků nebo zpečetitelů, tj. informaci o tom, jak je listina ověřena, např. svoje pečeti přivěsili)

dataci a subskripci. Viz ADAMOVÁ, Karolína a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s. 60-61.

dále instrukce pro intabulaci kšaftu. Základem příkazu však byla dispozice s majetkem.¹⁰³

Závěrem autoři uvádí, že do první poloviny 16. století měly kšafy podobu spíše singulárních odkazů, které doplňovaly zákonnou posloupnost, ve druhé polovině 16. století již převažují kšafy s obsahem univerzální sukcese. Dále konstatují, že již v té době lze nalézt ve šlechtických testamentech prvky římského testamentu. Konkrétně přesně stanovená forma kšaftu byla podobná římskému psanému testamentu, kšafy obsahovaly podmínky¹⁰⁴, ustanovení o náhradních dědicích (dědická substitute) a ustanovení o vydědění.¹⁰⁵

2.1.2 Kšaft podle Obnoveného zřízení zemského

Obnovené zřízení zemské¹⁰⁶ (dále jen OZZ) z roku 1627 přineslo zásadní změny do českého zemského dědického práva. Dělo se tak částečně pod vlivem recepce římského práva. Dále pod vlivem nové šlechty, která se zmocnila statků českých stavů a nerozuměla našemu právu a řídila se recipovaným římským právem. A nakonec také pod vlivem městského práva, které OZZ uznává jako subsidiární.¹⁰⁷

Mezi hlavní změny v dědickém právu patřilo:

- zrušení nedílu a zavedení nového pojmu společenství statků (založeného na pojmu římského spoluvlastnictví),
- přednost testamentární posloupnosti před posloupností zákonnou,¹⁰⁸
- zrušení ostatních projevů vůle zůstavitele pro případ smrti (nápadní zápis, spolek),¹⁰⁹
- zrušení mocného listu a plná testovací svoboda,¹¹⁰
- snaha o překonání právního partikularismu (Koldínův zákoník byl prohlášen za podpurný pramen OZZ).

¹⁰³ ADAMOVIČ, Karolina a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s. 60-69.

¹⁰⁴ Jednalo se jak o podmínky odkládací, tak o podmínky rozvazovací, které byly římskému právu cizí.

¹⁰⁵ ADAMOVIČ, Karolina a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s. 60-69.

¹⁰⁶ VÍCE BÍLY, Jirí. Obnovené zřízení zemské, Deklaratoria a Novelly (1627). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, IV. svazek N-O*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 635-643. ISBN 978-80-7418-261-7.

¹⁰⁷ RAUSCHER, Rudolf. *op. cit. v pozn. 92*, s. 95.

¹⁰⁸ JIREČEK, Hermenegild. *Obnovené právo a zřízení Zemské dědického království Českého*. Praha: Nákladem F. Tempského, 1888. Článek O.XXIX S. 424.

¹⁰⁹ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O.II., s. 405-406.

¹¹⁰ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O.III., s. 406.

V článku O.I. se poprvé v zemském právu setkáváme s definicí kšaftu: „Kšaft nic jiného není nežli vysvědčení a vyjevení poslední vůle lidské, jakby kdo chtěl, aby po smrti jeho s statkem a s věcmi jemu vlastně náležejícími a v moci jeho zůstávajícími zachováno býti mělo.“¹¹¹ Z toho vyplývá, že obsahem kšaftu bylo, jak má být naloženo s majetkem zůstavitele. Ani OZZ ještě nezná ustanovení dědice jako hlavní součást kšaftu a stále se tudíž nejedná o testament v římském smyslu.

OZZ neobsahovalo žádné ustanovení o podmínkách, uložení času či příkazu. Stejně tak ještě neznalo a nerozlišovalo mezi odkazem, dovětkem a závětí.

2.1.2.1 Forma kšaftu

OZZ se již podrobněji věnuje formě kšaftu, protože nedostatek formy v době předcházející vydání OZZ způsobil, že mnoho kšaftů zcela nebo zčásti nebylo provedeno právě kvůli těmto vadám.¹¹²

Podobně jako v justiniánském právu OZZ rozeznávalo kšafy řádné a mimořádné. Řádné testamentsy se dále dělily na soukromé a veřejné.

Řádný soukromý kšaft mohl mít formu holografní nebo alografní:

„... kdo psáti uměl a sobě to zhotoviti chtěl, tehdy bude moci vůli svou a porřízení poslední sám také sobě sepsati; pakliby nechtěl nebo nemohl sám toho vykonati, může kšaft svůj buď na pargameně neb na papíře komu koli dáti sobě sepsati.“¹¹³

Následně pro platnost kšaftu bylo třeba (vedle pečeti kšaftujícího) připojit tři nebo čtyři pečeti svědků – příslušníků panského nebo rytířského stavu¹¹⁴ za přítomnosti kšaftujícího.¹¹⁵ Jednalo se o obřad, při kterém byl kšaft za přítomnosti kšaftujícího a svědků nahlas přečten a všichni pak podpisem a pečeti stvrdili, že jde o pravou a poslední vůli kšaftujícího.¹¹⁶

Veřejný kšaft bylo možné učinit zápisem do zemských desek, kdy kšaftující mohl svoji poslední vůli učinit před úředníky ústně anebo byl vložen do desek jeho

¹¹¹ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O.I., s.404.

¹¹² ADAMOVÁ, Karolína a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s. 85.

¹¹³ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, O. III., s. 406.

¹¹⁴ Pokud nebylo možné sehnat dostatečný počet svědků vyššího stavu, mohl kšaftující požádat o svědectví pět osob mužského pohlaví a zachovalé cti. Pokud některá z osob neměla psát, musel být mezi svědky přítomen alespoň jeden nebo dva páni či rytíři. Článek O.IV., s. 407.

¹¹⁵ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O.III., s. 406.

¹¹⁶ ADAMOVÁ, Karolína a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s. 85.

písemně sepsaný kšaft a nebylo již třeba dalších svědků.¹¹⁷ Lze konstatovat, že zde lze shledat podobnost s římskými veřejnými testamenty – *testamentum apud acta codituma testamentum principi oblatum*.

Článek O. XIX. upravoval tři typy privilegovaných kšaftů. Shodně s římským právem znal kšaft v době morové epidemie a vojenský kšaft. Na rozdíl od římského práva upravoval i kšaft vězňů. Takový kšaft bylo možné učinit ústně nebo písemně v přítomnosti dvou hodnověrných svědků (ženského i mužského pohlaví). Nebylo-li svědků, stačilo, aby kšaftující jakýmkoliv způsobem svoji poslední vůli zaznamenal.¹¹⁸ V případě smrti kšaftujícího měla osoba, která takto učiněný kšaft měla u sebe, povinnost co nejdříve (jakmile toho byla schopná) jej doručit k úřadu zemských desek. V případě ústního kšaftu měl svědek povinnost tento kšaft ihned zapsat, opatřit pečeti a do šesti týdnů předložit k úřadu zemských desek a na místě jej osvědčit.¹¹⁹

V případě, že kšaftující učinil privilegovaný kšaft, a nakonec ve zdraví a při životě zůstal, ztrácel privilegovaný kšaft po uplynutí jednoho roku platnost. Pokud kšaftující chtěl, mohl následně učinit kšaft řádný.¹²⁰

OZZ však ještě neznalo formu zpřísněných testamentů, kterými bylo v římském právu umožněno testovat osobám, které byly negramotné či hluché nebo slepé.

2.1.2.2 Nepominutelný dědic a povinný díl

V OZZ se již setkáváme s ustanovením o povinném dílu pro potomky zůstavitele. Byl zde rozlišován povinný díl po otci a po matce.

Povinný díl po otci rozlišoval majetek na movitý a nemovitý. Článek O. XXI se týkal nemovitého majetku a ukládal otci, aby ho rozdělil na dvě poloviny. První polovina představovala povinný díl a měla být mezi syny rozdělena rovným dílem. Druhá polovina měla také připadnout synům, ale již otec sám mohl rozhodnout v jakém poměru. Klidně ji celou mohl obdržet jen jeden ze synů.

V případě, že otec měl pouze movitý majetek, postupoval podobně. První polovina majetku připadla synům, jednalo se o ten povinný díl. Druhou polovinu

¹¹⁷ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O. V. S., s.408.

¹¹⁸ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O XVIII., s. 416-418.

¹¹⁹ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O. XIX., s. 418.

¹²⁰ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O. XX., s. 418.

otec mohl již odkázat komukoliv.¹²¹ Pokud otec měl především majetek movitý a majetek nemovitý měl nižší hodnotu než movitý, postupoval stejně.¹²²

Matka (podobně jako otec) měla svůj majetek rozdělit na dvě poloviny, první jako povinný díl zanechat potomkům (přednost měla dát synům před dcerami) a druhý díl mohla již zanechat komukoliv.¹²³

Později v Deklaratoriích a Novelách byly pak do povinného dílu zahrnuti i vnukové po zemřelém synovi. Také bylo upraveno rozdělení povinného dílu po otci v případě, že zůstavitel měl pouze dcery. Dále bylo nově přiznáno právo na povinný díl pro ascendenti, tedy povinný díl po synovi a dceři.¹²⁴

2.1.2.3 Vydědění

Vydědění neboli odkšaftování bylo upraveno v článku O.XXVII. Kšaftující mohl syna nebo dceru odkšaftovati od všeho dědického práva ze závažných důvodů. Vydědění mohlo být součástí kšaftu a muselo obsahovat důvody vydědění. Spory o vydědění rozhodoval panovník nebo zemský soud, který shledal důvody vydědění za dostatečně závažné a vydědění uznal. Nebo důvody vydědění neuznal a odkšaftované dítě mělo dostat svůj díl. Ostatní ustanovení kšaftu zůstávala v platnosti. Důvody odkšaftování byly analogií přejaty z Koldínova zákoníku.¹²⁵

2.1.2.4 Zrušení kšaftu

Jak bylo zmíněno výše, kšaft již mohl být neplatný od svého počátku pro nedostatek formy. Dále kšaft pozbýval platnosti, pokud kšaftující po sepsání kšaftu zplodil dítě nebo se toto dítě narodilo po jeho smrti.¹²⁶ V případě porízení více kšaftů OZZ zavedlo pravidlo, podle kterého vždy později porízený kšaft ruší předchozí a platná je jen poslední vůle v něm obsažená.¹²⁷ Se stejnými důvody pozbytí platnosti testamentu jsme se setkali již v římském právu.

¹²¹ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O. XXIII., s. 420.

¹²² JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O. XXIV., s. 420

¹²³ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O. XXVI., s.422.

¹²⁴ ADAMOVÁ, Karolina a Antonín SÝKORA. *op. cit. v pozn. 87*, s.92-93.

¹²⁵ „...protož milostivě sobě oblibovati ráčíme, poněvadž v Právích mMěstských dědičného našeho království Českého takové příčiny jmenované jsau, aby se nimi, jak by co případnosti jedné každé věci neb příhody s sebau přinášely, řídilo a spravovalo.“ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O. XXVII, s. 422.

¹²⁶ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O. XVII., s. 416.

¹²⁷ JIREČEK, Hermenegild. *op. cit. v pozn. 108*, Článek O. IX., s.410.

2.2 Kšaft v městském právu

Městské právo jako samostatný právní celek se na našem území objevuje od 13. století. Městská práva upravovala společenské, správní a ekonomické poměry obyvatel měst. Města vznikala na základě udělení městského privilegia od jeho zakladatele. Privilegium obvykle obsahovalo ustanovení o vnitřní organizaci a správě města, dávalo tak základ městské autonomii a samosprávě. Na jeho základě měla města právo vydávat své vlastní předpisy a pravomoc spravovat své záležitosti.¹²⁸

Vznik a vývoj kšaftu v městském právu se od práva zemského liší. V městských právech se mnohem dříve uplatňovala testovací svoboda.¹²⁹ Městská práva byla mnohem více ovlivněna římským právem a uznávala testament jako obvyklý institut dispozice s majetkem pro případ smrti.¹³⁰

Ovšem z počátku se právo v každém městě vyvíjelo samostatně a právní úprava jednotlivých měst se lišila. V 16. století se počínají objevovat snahy o unifikaci městských práv a roku 1579 byla schválena kodifikace městského práva pod názvem Práva městská království českého¹³¹, jejímž autorem byl Pavel Kristián z Koldína.

Koldínův zákoník zná a rozlišuje dva dědické tituly, a to kšaft a zákon. Shodně jako římské právo rozlišuje testamentární a intestátní dědickou posloupnost, kdy testamentární posloupnost nemá přednost.

Ustanovení o kšaftu jako poslední vůli uvádí pod názvem *De testamentis et ultimis voluntatibus hominum*. Článek D. XLII. odst. I. stanoví: „Kšaft jest poslední vůle lidské spravedlivé uložení a nařízení. Aneb jest jistý konečný a jako poslední úmysl o tom cožby aneb jakby kdo chtěl co po smrti své míti, aby to tak a nejinák zachováno bylo, a vůle jeho poslední k změnění aby nepřicházela, než v své celosti zůstala.“ Dále článek D.LIII. odst. I. říká: „... Jedno, aby týmž kšaftem někdo aneb někteří za dědice ustanoven a ustanoveni byli. ... A komuž se statkem kšaftem na větším díle odkazuje, ten tuto vedle práva za dědice rozumín býti má.“ Z toho

¹²⁸ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *op. cit.* v pozn. 84, s. 132-133.

¹²⁹ Zpočátku ji měla jen ta města, kterým testovací svobodu propůjčil panovník v městském privilegii. Od roku 1372 bylo toto právo uděleno všem královským městům.

¹³⁰ BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území ČR*. Praha: Linde, 2003, s. 434.

¹³¹ VICE MAREŠ, Jan. Koldínův zákoník (1579). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K-M*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 107-110. ISBN 978-80-7418-255-6.

vyplývá, že Koldín již považoval dědickou instituci za náležitost kšaftu. Pokud jí kšaft neobsahoval, nejednalo se o kšaft.¹³²

Koldín také již znal institut odkazu. Úpravu odkazu obsahovala část pod názvem *De legatis et legatariis* a první ustanovení říká: „*To, což se někomu kšaftem dává a odkazuje, slove legatum, to ještě, kšaftovní dání nebo odkázání.*“¹³³ Další ustanovení obsahuje, že dědic zůstavitele je povinen osobě, které bylo kšaftem něco odkázáno, odkaz vydat a vyplnit.¹³⁴

Lze tedy konstatovat, že Koldínův zákoník rozlišoval mezi závětí a odkazem. Závěť musela obsahovat ustanovení dědice, aby byla platná. Také u odkazu také můžeme spatřovat vliv římského práva, protože se jedná o majetkový prospěch osobě, která není dědicem k tíži zůstavitelova dědice.

2.2.1 Forma kšaftu

Koldínův zákoník obsahuje pouze úpravu řádných testamentů, nikoliv již mimořádných, čímž se odlišuje od římského práva. Zůstavitel mohl kšaftovat buď písemně, nebo ústně. Písemný kšaft Koldín označuje jako *testamentum scriptum* a ústní jako *testamentum nuncupativum*. *Testamentum scriptum* následně mohl mít podobu holografního nebo alografního kšaftu. Pro všechny formy kšaftu byli potřeba dva svědkové.¹³⁵ Výjimkou byl testament, který zůstavitel následně osobně doručil do městské rady, k takovému testamentu nebylo třeba žádného svědka.¹³⁶ *Testamentum scriptum* a *testamentum nuncupativum* lze označit za kšafy soukromé a kšaft učiněný před městskou radou za veřejný. Podobně římské právo umožňovalo učinit testament soukromý a veřejný.

¹³² Článek E.XXII. odst. II. „*A také i ten bez kšaftu umírá, kdožby kšaftem svým žádného za dědice nezřídil a neustanovil.*“ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *Práva městská království Českého a markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou*. 5. vydání. Praha: Spolek českých právníků Všeherd, 1876, s. 149.

¹³³ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, Článek E.LII., s.165.

¹³⁴ Článek E.LIII.: „*I. Kšaftovník slove ten, jemužby od kšaftujícího něco tímž kšaftem dáno a odkázáno bylo, tak aby jemu to a takové odkázání od dědice kšaftem nařízeného vydáno a vyplněno bylo. II. A má od dědice aneb od toho, jemužby kšaftující statek svůj všecken aneb na větším díle kšaftem dal, po smrti kšaftujícího hed, jakžby jedné kšaft k stvrzení přišel, vydáno a vyplněno býti.*“ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, s. 165

¹³⁵ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, Článek D.L., s. 134.

¹³⁶ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, Článek D.LIV., s. 136.

2.2.3 Podmínky

Koldínův zákoník znal podmínky. Stejně jako v římském právu nesmělo se ale jednat o podmínky neslušné, nespravedlivé či proti dobrým mravům, takové podmínky byly považovány za neplatné.¹³⁷

V článku E.XIX. se můžeme setkat s úpravou negativní potestativní podmínky, kterou upravovalo i římské právo. Jako v římském právu bylo možné dědici vydat dědictví pod podmínkou, že v případě, kdy podmínku poruší, vrátí dědic nabyté dědictví.¹³⁸

2.2.4. Nepominutelný dědic a vydědění

Podobně jako v římském právu i městské právo podle Koldína znalo institut nepominutelného dědice, kdy testovací svoboda zůstavitele byla omezena nárokem jeho dětí na povinný díl, jehož výše nebyla určena.¹³⁹ V případě ale, že zůstavitel nepominutelného dědice v kšaftu vydědil, ztrácel nepominutelný dědic nárok na povinný díl. V článku E.XLIX. odst. II. bylo upraveno čtrnáct důvodů vydědění.¹⁴⁰ Důvod vydědění musel být v kšaftu obsažen.¹⁴¹

2.2.5 Svěřenské náhradnictví

Článek F. IV. obsahoval úpravu singulárního a univerzálního fideikomisu. Oba instituty svojí úpravou připomínají římskou fideikomisní substituci, kdy zůstavitel určil, aby po uplynutí určité doby nebo po smrti původního dědice

¹³⁷ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, Článek E.XVII., s. 147.

¹³⁸*Kšaftem, zápisem aneb jakýmžkoli jiným porizením kdožby na někoho jistau výminku k budoucímu času vztáhl; a nemohlo by se tomu vrozuměti, chtěl-li by ten výmince takové dosti učiniti: určením aneb jiným dostatečným pojištěním má to opatřiti, ač chtěl-li by toho, což mu kšaftováním aneb dáním náleží, užiti. Ku příkladu. Petr kšaftem svým Pavlovi sto zlatých odkázal pod tau výminkau, jestli žeby handl aneb jiný statek jeho do smrti věrně opatroval, aneb dítkám jeho raden a pomocen byl. V tom ještě pochybnost, vyplnil-li by v tom Pavel vůli Petra kšaftujícího, čili nic? A protož, chtěl-li by těch sto zlatých užiti, povinen bude to uručiti, že be vůli Petra v skutku v časích budoucích vyplní. Pakliby nevyplnil, a to prokázáno bylo: aby zase těch sto zlatých, kšaftem odkázaných a po stvrzení kšaftu k sobě přijatých, navrátíl.* KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, Článek E.XIX., s. 148.

¹³⁹*Každý měštěnin, poněvadž jest všeho statku svého pánem a mocným vladařem, může ten všecken statek svůj dáti aneb odkázati, komužby se mu dobře vidělo, zdálo a líbilo; však nepomijeje v tom dědicův svých, to jest, dětí poslušných, kterýmž z povinnosti otcovské má vždy něco z statku svého, podle dobře líbezné vůle své, udělati. A cožbykoliv z statku svého kterému dítěti svému tak za díl dědický zápisem kněh městských aneb kšaftem svým, buď málo aneb mnoho, vyměřil: jedenkaždý z dětí jeho obojího pohlaví povinen bude na tom přestati, a mimo vůli otce svého nemá a nebude moci na více se potahovati.* KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, E. XLVIII., s. 161.

¹⁴⁰ Např. pokus o jejich zabití, cizoložství s macechou, zabránění porizení kšaftu, odklon od víry.

¹⁴¹ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, Článek E.L., s. 164.

zděděný majetek přešel na další osobou určenou zůstavitelem. Rozdíl mezi univerzálním a singulárním fideikomisem podle Koldína spočíval v tom, že v případě singulárního se jednalo o svěření věci a v případě univerzálního o celou pozůstalost.¹⁴²

2.2.6 Zrušení kšaftu

Kšaft, který nesplňoval tři „slavnosti“ neboli podmínky, nebyl považován za platný a k takovému se nepřihlíželo. První podmínkou bylo, jak již bylo uvedeno výše, ustanovit dědice. Druhá podmínka ukládala, aby závěť byla stvrzena před svědky a třetí se týkala řádného vysvědčení kšaftu.¹⁴³

Stejně jako v římském právu i Koldínův zákoník uznával zásadu, že kšaft pozdější ruší kšaft dřívější: „*Jeden může kšaftovati, kolikrát chce, rozuma a paměti užívaje. ... Však kšaft nejposlednější zůstati a za pořádný držán býti má.*“¹⁴⁴

¹⁴² MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013, s. 718.

¹⁴³ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, Článek D.LIII., s. 135-136.

¹⁴⁴ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *op. cit. v pozn. 132*, Článek D.LII odst. I. a II., s. 135.

3. Vliv římského práva na institut závěti po roce 1811

3.1 Obecný zákoník občanský

OZO na rozdíl římského práva znalo celkem tři delační důvody. V ustanovení § 533 se kromě testamentární a intestátní dědické posloupnosti jako delační důvod objevuje navíc dědická smlouva.¹⁴⁵ Dědická smlouva byla považována za nejsilnější dědický titul, následoval testament a nakonec zákon. OZO umožňovalo, aby všechny tři důvody nastaly současně.¹⁴⁶ Jednalo se o odchýlení od římského práva, ve kterém platila zásada *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*.

Na rozdíl od předchozích kodifikací již rozlišuje rozdíl mezi testamentem, odkazem a dovětkem (kodicil)¹⁴⁷, což všechno byly instituty přezvané z římského práva.

Stejně jako v římském právu pro to, aby nastala testamentární posloupnost, bylo nutné zřídit platný testament. Testament, podle terminologie OZO, nazván též poslední pořizení, byl projev poslední vůle zůstavitele, kterým „zůstavuje jedné nebo několika osobám pro případ smrti odvolatelně svoje jmění nebo jen část.“¹⁴⁸ Podmínky platnosti posledního pořizení podle OZO byly shodné s římským právem. K pořizení platného posledního pořizení byla vyžadována způsobilost zůstavitele, pasivní testamentární způsobilost dědice, bezvadný projev zůstavitelovy vůle¹⁴⁹ a splnění předepsaných podmínek formy závěti.¹⁵⁰

3.1.1 Testamentární způsobilost

Aktivní testamentární způsobilosti podle OZO a *testamenti factio activa* se v římském právu se lišila v tom, že podle OZO platně pořizená závět „nemůže

¹⁴⁵ Dvoustranné právní jednání, kterým vznikají závazky již za života smluvních stran. Podle OZO je bylo možné uzavřít jen mezi manžely. Viz § 602 a § 1249 OZO

¹⁴⁶ § 534 OZO „Uvedené tři způsoby dědického práva mohou také trvati vedle sebe, takže poměrný díl pozůstalosti přináleží jednomu z dědiců podle poslední vůle, druhému podle smlouvy a třetímu podle zákona.“

¹⁴⁷ Viz § 535 a § 552 OZO

¹⁴⁸ § 552 OZO

¹⁴⁹ § 565 OZO „Vůle zůstavitelova musí býti projevena určitě, nikoli pouhým přitakáním k návrhu, jenž byl učiněn, musí býti projevena ve stavu úplné přičetnosti, s rozvahou a vážně, bez donucení, bez podvodu a bez podstatného omylu.“

¹⁵⁰ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s.12.

*pozbyti platnosti následkem překážek, které nastanou později.*¹⁵¹ Římské právo vyžadovalo způsobilost zůstavitele v době pořízení platnosti až do jeho smrti až na stanovené výjimky.

OZO také jinak upravil dobu, po kterou byla nutná pasivní testamentární způsobilost dědice. Nebyla vyžadována *tria tempura*, ale pro posouzení způsobilosti dědice byla rozhodným okamžikem smrt zůstavitele.¹⁵²

3.1.2 Forma závěti

Vnější forma testamentů byla upravena § 577–590 a § 597–600. Podle OZO byla shodná s formou testamentů v období justiniánského práva. OZO rozlišuje testamenty veřejné a soukromé, ústní a písemné, řádné a privilegované.

Řádné soukromé testamenty bylo možné pořídit písemně nebo ústně. V případě holografní formy testamentu nebylo na rozdíl od římského práva třeba žádných svědků, nutný byl jen vlastnoruční podpis zůstavitele. Pokud se zůstavitel rozhodl pro formu alografní závěti, musely být k podpisu zůstavitele připojeny i podpisy svědků. V případě OZO stačili svědci tři. Svědci nemuseli být přítomni u pořizování závěti a ani nemuseli znát obsah závěti. Stačilo, aby zůstavitel před svědky prohlásil, že testament obsahuje jeho poslední vůli a museli být přítomni alespoň dva svědci současně.

Sepisovatelem závěti mohl být kdokoliv, klidně i jeden ze svědků. Situace, kdy zůstavitel neuměl psát a nemohl připojit vlastnoruční podpis k alografní závěti, byla řešena odlišně od římského práva. V takovém případě zůstavitel za přítomnosti všech tří svědků připojil vlastnoruční znamení ruky na místě podpisu. Vlastnoručním znamením bylo myšleno otisknutí palce, znamení tří křížků nebo podpis v hebrejštině.¹⁵³ Pokud zůstavitel neuměl číst, musel si nechat alografní závěť přečíst jedním ze svědků za přítomnosti zbývajících dvou. Zbývajících dva svědci měli nahlédnout do obsahu listiny, aby mohli potvrdit, že se listina shoduje s poslední vůlí zůstavitele. Pokud jeden ze svědků byl i pisatelem závěti, nemohl být zároveň předčítatelem. Chtěla-li poslední pořízení pořídit osoba, která neuměla číst ani psát, bylo možné u ní kombinovat všechny výše uvedené náležitosti.¹⁵⁴

¹⁵¹ § 575 OZO

¹⁵² § 545 OZO

¹⁵³ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit. v pozn 150*, s. 21.

¹⁵⁴ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit. v pozn 150*, s. 21.

Ústní testament soukromý mohl zůstavitel učinit před třemi současně přítomnými svědky, před kterými ústně projevil svoji poslední vůli. Následně zákon svědkům doporučoval, aby si zůstavitelův projev sami sepsali nebo jej všichni společně dali sepsat. V takovém případě, pokud byl řádně sepsaný a svědky podepsaný, nahlíželo se na takový zápis jako na poslední pořízení v písemné formě. Pokud tak neučinili, byli svědci po smrti zůstavitele pozváni k soudu, kde každý zvlášť vypovídal o obsahu poslední vůle zůstavitele. Pokud nebylo možné doložit obsah ústního testamentu alespoň svědectvím dvou svědků, bylo takové pořízení sice platné, ale neúčinné.¹⁵⁵

Chtěl-li zůstavitel snížit možnost případných sporů při projednávání pozůstalosti, mohl učinit poslední pořízení veřejně. Jednou z možností byl testament soudní, který opět mohl mít formu písemnou nebo ústní. Písemný soudní testament spočíval v tom, že zůstavitel osobně přinesl k soudu svůj, ať již holografní nebo alografní testament, ke kterému musel připojit svůj vlastnoruční podpis a před soudem musel prohlásit, že se jedná o jeho poslední vůli. Soud následně závěť vložil do obálky, obálku zapečetil a vzal si ji do úschovy. O přijetí závěti soud sepsal protokol a zůstaviteli vydal potvrzení. V případě ústního soudního testamentu zůstavitel učinil ústní prohlášení o své poslední vůli před soudem¹⁵⁶, o kterém soud učiní protokol, který se následně uschová stejně jako písemný soudní testament. Ústní soudní testament připomínal svojí formou římský *testamentum apud acta coditum*, kdy zůstavitel učinil osobní prohlášení o své poslední vůli před soudem nebo municipálním senátem.¹⁵⁷

Druhou možností veřejného testamentu byl notářský testament ve formě notářského zápisu. Notářský testament se od soudního testamentu kromě jiného odlišoval tím, že vedle notáře zde museli být přítomní dva svědci.

OZO upravovalo privilegované závěti v § 597–600 OZO a znalo:

- testamenty zřízené při plavbě lodi,
- testamenty zřízené v době morové a jiné epidemie,
- testamenty vojenské.

¹⁵⁵ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit.* v pozn. 150, s. 22.

¹⁵⁶ § 589 OZO „Soud, který přijímá písemné nebo ústní prohlášení poslední vůle, musí se skládati nejméně ze dvou přísežných úředních osob soudních, z nichž jedné v místě, kde se prohlášení přijímá, přísluší úřad soudcovský. Svědectví druhé soudní osoby mimo soudce mohou nahraditi také dva jiní svědci.“

¹⁵⁷ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit.* v pozn. 2, s. 80.

První dva zmíněné bylo možné pořídít za přítomnosti dvou svědků starších 14 let, kdy jeden z nich současně mohl být i pisatelem závěti. V případě testamentu v době morové nebo jiné epidemie nebylo nutné, aby svědci byli přítomni současně, stejně jako tomu bylo v římském právu. Tyto testamentsy pozbývaly platnosti uplynutím šesti měsíců po skončení plavby nebo epidemie.

Pořízení vojenských testamentů bylo do roku 1922 upraveno služebním řádem vojenským z roku 1837. Po roce 1922 již nebylo možné vojenské testamentsy pořizovat, protože nový služební řád československého vojska nepřevzal úpravu o privilegovaných testamentsech vojenských osob.¹⁵⁸

V OZO se navíc objevuje společný testament manželů¹⁵⁹, který římské právo neznalo.

3.1.3 Ustanovení dědice a rozdělení pozůstalosti

OZO stejně jako římské právo považuje za hlavní znak závěti ustanovení dědice. Nebyl-li ustanoven dědic, nejednalo se o závět', ale o dovětek.¹⁶⁰

Další požadavky na ustanovení dědice zákon nevyžadoval. OZO tedy nepřevzalo formalismus z doby klasického římského práva. Naopak byl převzat z římského práva mystický testament a podle § 582 bylo možné, aby zůstavitel v posledním pořízení odkázal na jinou listinu, která splňovala náležitosti stanovené pro poslední pořízení. Dále se ustanovení v § 564 shodovalo s římským právem, kdy zůstavitel sám musel určit dědice a nemohl jejich jmenování přenechat třetí osobě.

Jak vyplývá výše z definice testamentu podle OZO, zůstavitel mohl ustanovit za dědice jednu nebo více osob. Zůstavitel dále mohl nebo nemusel určit jednotlivým dědicům výši jejich dědického podílu. Vzhledem k tomu, že OZO umožňovalo dědění ze všech delačních důvodů současně, byly následující jednotlivé situace upraveny odlišně od římského práva.

V případě, že zůstavitel ustanovil jednoho dědice bez určení podílu, dědil dědic celou pozůstalost. Pokud zůstavitel ustanovil jednoho dědice a zároveň mu

¹⁵⁸ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit.* v pozn. 150, s. 25.

¹⁵⁹ § 1248 OZO „Manželům je dovoleno v jedné a téže závěti ustanoviti za dědice sebe obapolně, nebo také jiné osoby.“

¹⁶⁰ § 553 OZO

určil podíl z pozůstalosti, měl dědic nárok pouze na tento podíl a zbytek pozůstalosti připadl zákonným dědicům.

Dále jako v římském právu mohly nastat tři situace, kdy zůstavitel:

- 1) ustanovil několik dědiců bez určení dědických podílů,
- 2) ustanovil několik dědiců k určitým podílům,
- 3) ustanovil některé dědice k určitým podílům a některé dědice ustanovil bez podílů.

Pokud nastala první situace, tak platilo stejně jako v římském právu, že se dědictví rozdělilo mezi dědice rovným dílem. V druhém případě, pokud došlo k tomu, že zůstavitel nevyčerpal součtem všech podílů celou pozůstalost, tak vedle testamentárních dědiců nastupovali dědicové intestátní, kteří měli nárok na zbytek pozůstalosti. Nastala-li třetí možnost, tak dědicům bez určeného podílu mělo být rovným dílem rozdělen zbytek pozůstalosti. Pokud však zůstavitel celou pozůstalost rozdělil mezi dědice s podílem, a na ustanovené dědice bez podílu nic nezbylo, tak došlo k poměrnému sražení všech podílů takovým způsobem, aby dědic bez podílu dostal stejný podíl jako dědic, kterému byl určen nejmenší dědický podíl. Jestliže byly dědicům s podílem stanoveny stejné podíly, tak pak jim byl sražen podíl o tolik, aby i dědic bez podílu měl stejný podíl.

3.1.4 Podmínky, určení času a příkaz

Jako římské právo umožňovalo zůstaviteli podmínit nabytí dědici dědictví podmínkou či pomocí modu. Stejně tak umožňovalo OZO, jak vyplývá z § 695: „Zůstavitel může svoje ustanovení omezití výminkou, určením času, příkazem, ...“

Odchytku od římského práva můžeme nalézt v případě podmínek, podle terminologie OZO výminek. OZO umožňovalo kromě podmínky odkládací i podmínku rozvazovací¹⁶¹, což bylo římskému právu cizí, a jednalo se o odchýlení od zásady *semel heres, semper heres*.

3.1.5 Náhradnictví, svěřenské náhradnictví a svěřenství

Z římského práva OZO převzalo institut substituce, které OZO nazývá náhradnictví. V § 604¹⁶² je upraveno náhradnictví obecné, které se podobá

¹⁶¹ Vyplývá to např. z ustanovení § 696 nebo § 708.

¹⁶² „Každý zůstavitel může pro případ, že ustanovený dědic dědictví nenabude, povolati jiného, a když ani ten ho nenabude, druhého, a ve stejném případě třetího nebo také ještě několik náhradných

substitutio vulgaris. Vedle obecného náhradnictví OZO dále znalo svěřenské náhradnictví, kterým zůstavitel uložil svému dědici povinnost, aby nabyté dědictví po své smrti nebo v jiných konkrétních případech přenechal dalšímu ustanovenému dědici.¹⁶³ Kořeny svěřenského nástupnictví lze spatřovat v římské fideikomisární substituci.

Dále ještě pozornost zaměříme na § 609 OZO: „*Také rodiče mohou svým dětem ustanoviti dědice nebo náhradníka, ba i v případě, jsou-li tyto nezpůsobilé činiti závěť, toliko vzhledem ke jmění, které jim zůstavují.*“ Na první pohled se zdá, že dané ustanovení se podobá pupillární a kvasipupillární substituci. Při pozornějším čtení lze shledat zásadní rozpory úpravy OZO s římskou úpravou. Svěřenské náhradnictví se týkalo pouze majetku, který dědic zdědil po zůstaviteli, a nikoliv celého majetku dědice, jako tomu bylo u pupillární substituce. Z toho důvodu se většinou dané ustanovení nepovažuje za pokračování, nýbrž naopak za popření pupillární a kvasipupillární substituce.¹⁶⁴

OZO dále znalo institut svěřenství. Jednalo se o nařízení, kterým „*se prohlašuje jmění pro všechny budoucí nebo alespoň pro více rodinných potomků za nezcizitelný statek rodiny.*“¹⁶⁵ Šlo o institut středověkého práva, který byl úzce spjat se šlechtou. Jeho hlavním účelem bylo zachovat nezcizitelnost statků v určitém rodě.¹⁶⁶ Stopy římského práva v případě svěřenství lze spatřovat v rodinném fideikomisu. Zákonem č. 179/1924 Sb. byl institut svěřenství zrušen.

3.1.6 Nepominutelný dědic a povinný díl

„*Osobami, na něž zůstavitel v posledním pořizení musí dědickým dílem pamatovati, jsou jeho děti a, není-li jich, jeho rodiče.*“¹⁶⁷ Z následujících ustanovení vyplývá, že OZO také chránilo nepominutelné dědice a jejich nárok na povinný díl. Nepominutelnými dědici byly potomci, případně předci zůstavitele. S tím, že přednost měli potomci, pokud nebylo potomků, nastupovali předci.¹⁶⁸

dědiců. Toto ustanovení nazývá se náhradnictvím obecným. Ten, kdo je povolán v řadě nejbližší, stane se dědicem.“

¹⁶³ § 608 OZO

¹⁶⁴ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit.* v pozn. 2, s. 83-84.

¹⁶⁵ § 619 OZO

¹⁶⁶ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit.* v pozn. 2, s. 99.

¹⁶⁷ § 763 OZO

¹⁶⁸ Nepominutelným dědicem se stal ten, kdo by měl nárok na dědictví v případě zákonné posloupnosti. To znamená, že nepominutelnými dědici prioritně byli zůstavitelovy děti, pokud již

Výše povinného dílu se lišila pro potomky a předky. Každý potomek měl nárok na polovinu z toho, co by mu připadlo při intestátní dědické posloupnosti a každý předeek měl nárok na třetinu z toho, co by mu připadlo při intestátní dědické posloupnosti.

Zůstavitel mohl povinný díl v posledním pořízení zůstatit buď ve formě dědického podílu, nebo odkazu. Pokud zůstavitel nepominutelného dědice úplně opomněl nebo ho zkrátil na jeho povinném díle, byli povinni nepominutelnému dědici uhradit povinný díl v penězích poměrně dědicové a odkazovníci.

Z nároku na povinný díl byl vyloučen ten, kdo se zřekl svého dědického práva nebo ten, kdo byl zůstavitelem právoplatně vyděděn.

Jednalo se o podobnou úpravu jako v římském právu po Justiniánových novelách. Pouze okruh nepominutelných dědiců byl zúžen již jen na potomky a předky, sourozenci byli vyloučeni.

3.1.7 Vydědění

Stejně jako úprava nepominutelných dědiců, i vydědění bylo obdobné jako v římském právu v době Justiniána. Vydědění neboli odejmutí práva nepominutelného dědice na povinný díl bylo možné ze zákonem stanovených důvodů, kterých bylo o dost méně než v římském právu. Důvody pro vydědění potomka byly podle původní verze zákoníku čtyři, později pouze tři. Podle § 768 OZO zůstavitel mohl své dítě vydědit, jestliže odpadlo od křesťanství (roku 1868 zrušeno), jestliže zanechalo zůstavitele bez pomoci v nouzi, jestliže bylo dosouzeno k doživotnímu nebo dvacetiletému žaláři, nebo jestliže vedlo vytrvale způsob života, který se přičil veřejné mravnosti. Zůstavitel mohl rodiče vydědit z těch samých důvodů, a navíc ustanovení § 767 OZO umožňovalo vyloučit rodiče z povinného dílu, jestliže úplně zanedbal výchovu dítěte. Dále mohl zůstavitel vydědit velmi zadluženého nebo marnotratného nepominutelného dědice, jestliže zde byla obava, že by povinný díl, který mu po právu náleží, byl zcela nebo z větší části zatracen pro jeho děti. V takovém případě zůstavitel byl nucen zůstatit tento povinný díl dětem nepominutelného dědice.¹⁶⁹

nežily, tak zůstavitelova vnoučata. Pokud zůstavitel neměl vlastní potomky, nepominutelnými dědici se stali jeho rodiče atd.

¹⁶⁹ § 773 OZO

Zůstavitel dědice mohl vydědit v posledním pořízení nebo v listině sepsané za stejných požadavků jako poslední pořízení. Zůstavitel nemusel důvod vydědění uvést v posledním pořízení. V takovém případě pak bylo na osobě, proti které nepominutelný dědic podal žalobu na vyplacení povinného dílu, aby prokázala existenci zákonného důvodu pro vydědění. Nebylo ani nutné, aby důvod pro vydědění existoval v době, kdy zůstavitel učinil poslední pořízení, stačilo, aby vznikl do jeho smrti.¹⁷⁰

Zůstavitel mohl zrušit vydědění výslovným odvoláním, které bylo učiněno ve formě předepsané pro poslední pořízení.

3.1.8 Zrušení závěti

OZO stejně jako římské právo uznávalo zásadu *ambulatoria est voluntas deuncti usque ad vitae supremum exitum*. Zůstavitel tak mohl zrušit poslední pořízení dvěma způsoby, buď pořízením nového posledního pořízení, nebo odvoláním stávajícího bez sepsání nového.

„Dřívější závět zrušuje se pozdější platnou závětí nejen co do ustanovení dědice, nýbrž i co do ostatních ustanovení“.¹⁷¹ Opět se setkáváme se zásadou z římského práva, kdy pozdější testament ruší testament dřívější převzato z *ius civile*. Stejně jako v římském právu ani OZO nepřihlíží k derogační klauzuli, jak vyplývá z ustanovení § 716.¹⁷² Zůstavitel však mohl v novější závěti uvést, že dřívější závět má zůstat zcela nebo zčásti v platnosti. V takovém případě pak existovaly obě závěti vedle sebe a obě byly platné. Takové ustanovení je sice v rozporu s civilním a praetorským právem, ale opět zde můžeme najít inspiraci z římského práva, a to z doby císařské.¹⁷³

Druhou možností bylo odvolání posledního pořízení, se kterým jsme se setkali již v době císaře Justiniána. Zůstavitel mohl zrušit poslední pořízení výslovně nebo mlčky podle OZO. Výslovné odvolání mohlo mít formu ústní nebo

¹⁷⁰ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit.* v pozn. 150, s. 37.

¹⁷¹ § 713 OZO

¹⁷² „Byla-li v závěti nebo v dovětku připojena doložka, že každé pozdější pořízení vůbec, anebo takové, které není opatřeno určitým znamením, má býti neplatné, sluší k věci hleděti tak, jakoby doložky nebylo.“

¹⁷³ Blíže VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *op. cit.* v pozn. 2, s. 86.

písemnou a zákon na ně kladl stejné požadavky jako pro ústní a písemnou závět'.¹⁷⁴ Mlčky učiněným odvoláním bylo myšleno zničení listiny posledního porřízení¹⁷⁵, kde zase můžeme shledat inspiraci s právem praetorským. Stejně jako v římském právu se muselo jednat o úmysl pořizovatele zničit testament, náhodné poškození nebo ztráta listiny nezpůsobovala její zrušení. Podobnost s praetorským právem shledáváme i v § 723, který říká, že v případě, kdy zůstavitel zničil „*pozdější porřízení, dřívějšího písemného porřízení však neporušiv; nabude dřívější písemné porřízení opět platnosti. Dřívější porřízení ústní tím neoživne.*“

3.3 Občanský zákoník z roku 1950

V roce 1948 na našem území došlo k velkým politickým změnám. Vzhledem k tomu, že komunismus měl velice negativní postoj k soukromému vlastnictví a snažil se ho maximálně omezit, bylo třeba, aby došlo k rekonstrukci soukromého práva. Jejím výsledkem byl Občanský zákoník z roku 1950 přezdívaný jako střední zákoník. Tato úprava přinesla změny i v dědickém právu, které se snažila také omezit. Úprava dědického práva a závěti byla v OZ 1950 velice stručná.

První rozdíl je pozorovatelný hned z § 512: „*Dědí se ze zákona, ze závěti anebo z obou těchto důvodů*“. Za prvé z daného ustanovení vyplývá, že OZ 1950 zrušil institut dědické smlouvy mezi manžely¹⁷⁶ a vrátil se k existenci pouze dvou delačních důvodů. Nejednalo se však o inspiraci římským dědickým právem, ale snahu o posílení rodinných vazeb. Aby nedocházelo k uzavírání manželství jen z hmotných důvodů, jelikož v tehdejší socialistické společnosti nebylo třeba, aby „*manželé posilovali své manželství vzájemnými sliby na hmotný zisk po smrti jednoho z nich.*“¹⁷⁷ Z toho samého důvodu byly zrušeny a pozbyly platnosti i společné závěti manželů.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Ústní odvolání mohlo být učiněno soudně nebo mimosoudně před třemi svědky. Písemné odvolání mohlo mít holografní formu beze svědků nebo alografní s podpisem zůstavitele a třemi svědky.

¹⁷⁵ § 721 OZO „*Kdo ve své závěti nebo dovětku podpis prořízne; jej přetrhne nebo celý obsah vymaže, ten je zničí.*“

¹⁷⁶ Zároveň všechny dřívější dědické smlouvy pozbyly platnosti. Viz BEDNÁŘ, Václav. *op. cit.* v pozn. 150, s. 42.

¹⁷⁷ HOLUB, Rudolf et. al. *Komentář k občanskému zákoníku – právo dědické*. Praha: Orbis, 1957. In: BEDNÁŘ, Václav. *op. cit.* v pozn. 150, s. 42.

¹⁷⁸ § 535 OZ 1950: „*Jednou závětí může učinit porřízení jen jediný člověk.*“

Z formulace daného stanovení rovněž vyplývá, že byl upřednostňován jako delační důvod zákon před závětí, kde je spatřován odklon od předchozí právní úpravy, a také od římského práva. Neznamenalo to však, že by závěť bylo možné pořídit pouze v případě, kdy zůstavitel neměl vlastní dědice. Zůstavitel mohl pořídit závěť kdykoliv, případně byla zachována kombinace obou delačních důvodů. Znamenalo to pouze, že byla středním zákoníkem omezena zůstavitelova testovací volnost. Některé instituty známé z římského práva nebo z předchozí právní úpravy byly zrušeny či byl převrácen jejich smysl.

Jak bylo zmíněno výše, testovací svoboda zůstavitele byla značně omezená, a to tím způsobem, že střední zákoník posílil postavení nepominutelných dědiců, zrušil podmínky, určení času, příkazy a svěřenské náhradnictví, a také omezil odkazy. Paradoxně všemi těmito omezeními testamentární svobody zůstavitele došlo k tomu, že OZ 1950 obnovil a posílil platnost římskoprávní zásady *semel heres, semper heres*.¹⁷⁹

Dále OZ 1950 zrušil privilegované závěti a zrušil rozlišení mezi závětí a dovětkem.

3.3.1 Forma závěti

Jak již bylo zmíněno výše, OZ 1950 zrušil možnost pořízení privilegované závěti, tedy závěti s ulehčenou formou. Vedle toho zrušil závěti ústní a zůstala pouze písemná forma závěti.¹⁸⁰ Stále bylo možné pořídit závěť soukromě nebo veřejně.

Soukromá závěť mohla být ve formě holografní nebo alografní. V případě holografní závěti zůstala úprava stejná – nebylo třeba svědků a zůstavitel ji musel podepsat. U alografní závěti byl snížen počet svědků na dva, kteří museli být současně přítomni. vlastnoruční podpis zůstavitele byl samozřejmostí. V případě, že zůstavitel neuměl číst a psát, byl počet svědků zvýšen na tři.

Veřejná závěť původně mohla být učiněna před soudem nebo před notářem beze svědků. Roku 1955 byla možnost pořízení závěti před soudem zrušena zákonem č. 52/1954 Sb., kterým došlo k rozšíření působnosti státního notářství.¹⁸¹

¹⁷⁹ SALÁK, Pavel. *Římskoprávní vlivy v českém dědickém právu v 19. až 21. století*. Právník: časopis věnovaný vědě právní i státní. 2012, **151**(12), 1313-1322. ISSN 0231-6625, s. 1318.

¹⁸⁰ § 542 odst. 1 OZ 1950: „Závěť lze zřídit jen v písemné formě.“

¹⁸¹ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit. v pozn. 150*, s. 47.

Omezením možnosti výběru z forem závěti došlo k odklonu od předchozí úpravy a zároveň i od římského práva.

3.3.2 Podmínky, určení času a příkaz

Ustanovení § 550 OZ 1950 prohlásilo za neplatné podmínky, určení času a příkazy: „*Neplatná je podmínka, kterou zůstavitel omezil povolení někoho za dědice. Neplatné je i ustanovení závěti, že toho, co se zůstavuje, má dědic nabytí má dědic nabytí jen na určitou dobu nebo později než dnem po zůstavitelovy smrti, ... Neplatný je také zůstavitelův příkaz, aby dědic použil dědictví nebo jeho části určitým způsobem nebo aby něco vykonal.*“

Účelem bylo tedy omezení testovací svobody vůle zůstavitele. Zrušením těchto institutů došlo k odklonu od úpravy v římském právu. V souvislosti se zrušením rezolutivních podmínek došlo k posílení zásady *semel heres, semper heres*.

3.3.3 Náhradnictví, svěřenské náhradnictví

Institut náhradnictví zůstal zachován¹⁸² a nelišil se od předchozí úpravy. Ovšem užití institutu svěřenského nástupnictví bylo neplatné: „*Neplatné je ... i ustanovení závěti o tom, na koho má dědictví přejít po smrti dědicově.*“¹⁸³ Důvod zrušení svěřenského nástupnictví je stejný, jako tomu bylo výše.

3.3.4 Nepominutelný dědic a povinný díl

Úprava nepominutelného dědice byla obsažena pouze v § 551 OZ 1950. Mezi nepominutelné dědice patřili v první řadě potomci, případně rodiče a prarodiče, pokud by dědili ze zákona a za podmínky, že byli v době úmrtí zůstavitele v nouzi a byli práce neschopní. V případě potomků zákon poprvé rozlišoval potomky nezletilé a zletilé, kdy nezletilým náležel větší podíl pozůstalosti.

V případě nezletilců byla výše povinného dílu stanovena na celý zákonný díl a v případě plnoletých dětí, rodičů a prarodičů se jednalo o tři čtvrtiny jejich zákonného podílu.

¹⁸² § 539 OZ 1950: „*Požizovatel může v závěti ustanovit náhradního dědice pro případ, že dědic jím povolaný dědictví nenabude.*“

¹⁸³ § 550 OZ 1950

Novinkou bylo, že pokud zůstavitel v závěti neuvedl nepominutelného dědice, byla závěť neplatná.¹⁸⁴ Jednalo se však o neplatnost relativní. To znamená, že nepominutelný dědic mohl buď namítnout neplatnost závěti a uplatnit své právo, nebo mohl prohlásit, že neplatnost nenamítá anebo se nemusel vyjádřit vůbec. V takovém případě byla závěť platná. V případě, že byl nepominutelný dědic na svém povinném díle zkrácen, byla závěť částečně neplatná do rozsahu tohoto zkrácení.¹⁸⁵

3.3.5 Vydědění

Další novotou oproti předchozí úpravě bylo, že zůstavitel byl povinen v závěti nebo v samostatné listině přímo uvést konkrétní zákonný důvod vydědění, jinak ustanovení o vydědění nebylo účinné.¹⁸⁶ Důvodem pro vydědění nepominutelného dědice bylo, že opustil zůstavitele v nouzi nebo byl odsouzen pro úmyslný trestný čin nebo trvale odmítal pracovat. Také tento zákoník stanovil, že důvod vydědění musel již nastat v době vydědění. Nebylo možné podmíněné vydědění jako v případě OZO.¹⁸⁷

3.3.6 Zrušení závěti

Úprava zrušení závěti zůstala v podstatě stejná jako v OZO. Zůstavitel mohl závěť zrušit porízením nové závěti, odvoláním nebo úmyslným zničením. Jak bylo již zmíněno, všechny tyto tři způsoby byly převzaty z římského práva civilního, praetorského a císařského, a došlo tím k unifikaci jednotlivých vrstev římského práva.

¹⁸⁴ Jednalo se o neplatnost relativní. To znamená, že nepominutelný dědic mohl buď namítnout neplatnost závěti a uplatnit své právo, nebo mohl prohlásit, že neplatnost nenamítá anebo se nemusel vyjádřit vůbec. V takovém případě byla závěť platná. Viz BEDNÁŘ, Václav. *op. cit. v pozn. 150*, s. 59-60.

¹⁸⁵ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit. v pozn. 150*, s. 56.

¹⁸⁶ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit. v pozn. 150*, s. 61.

¹⁸⁷ SALÁK, Pavel. *Dědické právo let 1948-1989 optikou práva římského.*, s. 175.

3.4 Občanský zákoník z roku 1964

Občanský zákoník z roku 1964 přezdívaný jako socialistický zákoník ve své původní verzi pokračoval ve stopách středního zákoníku. Zůstaly zachovány delační důvody, a to zákon a závět’.

OZ 1964 jinak „zašel dál“ než jeho předchůdce, omezil ještě více formy porřízení závěti, a navíc zrušil institut odkazu, náhradnictví a vydědění.

OZ z roku 1964 na našem území platil až do roku 2013, během té doby byl několikrát novelizován¹⁸⁸ a jednotlivé instituty byly dále upravovány a jiné instituty, které známe z předchozích úprav, byly naopak vzaty zpět.

3.4.1 Forma závěti

Původní verze OZ 1964 omezila možnosti formy a v platnosti zůstala pouze forma holografní závěti¹⁸⁹ a závěti ve formě notářského zápisu.¹⁹⁰

Zákonem č. 509/1991 Sb. došlo ke změně ustanovení § 476: „*Zůstavitel může závět’ bud’ napsat vlastní rukou, nebo ji zřídit v jiné písemné formě za účasti svědků nebo ve formě notářského zápisu.*“ Došlo k rozšíření forem o závět’ alografní, ke které bylo třeba dvou současně přítomných svědků. Zůstavitel před nimi prohlásil, že závět’ obsahuje jeho poslední vůli a svědci se byli povinni na závět’ podepsat. Dále také tato novela opět umožnila, aby zůstavitel, který neuměl číst a psát, mohl porřít svoji poslední vůli před třemi svědky.

3.4.2 Podmínky, určení času a příkaz

Co se týče podmínek, ustanovení § 478 OZ 1964 obsahovalo: „*Jakékoli podmínky připojené k závěti nemají právní následky...*“ Dané ustanovení kogentně stanoví, že použití podmínek v závěti bylo neplatné podobně jako v OZ 1950. Úprava socialistického zákoníku na rozdíl od středního zákoníku však neobsahovala nic o určení času a příkazech. Bednář připomínkuje, že podmínka, příkaz a stanovení doby nejsou stejné pojmy a je třeba mezi nimi činit rozdíl. Také uvádí, že „*stanoví-li text zákona něco jen o podmínce, není možné bez dalšího*

¹⁸⁸ Pro potřeby této práce byly podstatné pouze novely učiněné zákonem č. 131/1982 Sb. a zákonem č. 509/1991 Sb.

¹⁸⁹ K její platnosti bylo třeba, aby ji zůstavitel podepsal a uvedl v ní den, měsíc a rok, kdy byla závět’ podepsána.

¹⁹⁰ § 476 OZ 1964: „*Zůstavitel může závět’ bud’ napsat vlastní rukou, nebo ji zřídit ve formě notářského zápisu.*“

dovozovat, že to stejné platí i o příkazu a stanovení doby. Pokud je v ustanovení § 478 stanoveno, že právní následky nemají podmínky připojené k závěti, pak je třeba podle obecné soukromoprávní zásady, co není zákonem zakázáno, je dovoleno, dovodit, že příkazy a stanovení času jsou v závěti přípustné a způsobují právní následky.“¹⁹¹

Z toho důvodu podle Bednáře použití příkazu a určení času v závěti by mělo bezesporu považováno za platné a nemělo by se jednat o výjimky z ustanovení § 478.¹⁹²

3.4.3 Náhradnictví

Úpravu náhradnictví OZ 1964 vůbec nepřevzal. Vzhledem k tomu, že v případě náhradnictví Nejvyšší soud odmítnul výklad, který by z náhradnictví učinil výjimku z ustanovení § 478, bylo na náhradnictví pohlíženo jako na podmínku, a tudíž její použití v závěti bylo neplatné.

3.4.4 Nepominutelný dědic a povinný díl

Původní úprava OZ 1964 již právo nepominutelných dědiců přiznávala jen potomkům zůstavitele, nikoliv již jeho předkům. Velikost podílu zůstala zachována podle OZ 1950. Nezletilí potomci měli nárok na celý zákonný díl a zletilí na tři čtvrtiny zákonného dílu. Zákon č. 509/1991 Sb. zmenšil povinný díl zletilých potomků na jednu polovinu.

3.4.5 Vydědění

Institut vydědění byl roku 1964 odstraněn, jelikož byl považován za buržoazní přežitek.¹⁹³ V praxi se ale tato myšlenka ukázala jako absolutně mylná a neodpovídající požadavkům společnosti, tudíž novelou č. 131/1982 Sb. bylo vydědění opětovně začleněno do úpravy dědického práva. Zákonným důvodem pro vydědění bylo, že potomek zůstavitele zůstaviteli neposkytl potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech.¹⁹⁴ Důvod vydědění musel

¹⁹¹ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit. v pozn. 150*, s. 86.

¹⁹² Blíže BEDNÁŘ, Václav. *op. cit. v pozn. 150*, s. 84-86.

¹⁹³ BEDNÁŘ, Václav. *op. cit. v pozn. 150*, s. 98.

¹⁹⁴ § 469a

být přímo uveden a náležitosti na pořízení listiny o vydědění a jejím zrušení byly stejné jako na pořízení závěti.

Zákonem č. 509/1991 Sb. došlo k rozšíření zákonných důvodů vydědění a zůstavitel mohl vydědit potomka, jestliže v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří či jiných závažných případech, jestliže o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, jestliže byl odsouzen pro úmyslný trestný čin odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku nebo trvale vede nezřízený život.

3.4.6 Zrušení závěti

Úprava zrušení závěti zůstala stejná jako v předchozím středním zákoníku. Závěť tedy bylo možné zrušit závětí pozdější, odvoláním anebo zničením.

3.5 Občanský zákoník z roku 2012

Po roce 1989, kdy došlo na našem území ke společenským, politickým a hospodářským změnám a k obnově demokracie, bylo třeba přistoupit i k rekonstrukci soukromého práva. Neboť OZ 1964 i přes značné novelizace nevyhovoval nově vzniklým poměrům. Z toho důvodu 1. 1. 2014 nabyt účinnosti nový občanský zákoník, jehož cílem byl návrat k evropským kontinentálním konvencím a tím i k tradici římského práva.¹⁹⁵ Jako se předchozí dva zákoníky snažily omezit testovací svobodu zůstavitele, OZ 2012 se naopak snažil posílit pořizovací volnost zůstavitele. Z toho důvodu došlo k obnově mnoha institutů, jež známe z římského práva a následně z OZO, které se však dva předchozí zákoníky snažily odstranit. Jedná se například o odkaz, dovětek, podmínky, náhradnictví a další.

OZ 2012 se po vzoru OZO vrací ke třem dědickým titulům, kterými jsou dědická smlouva, závěť a zákon.¹⁹⁶ Podle pořadí vyjmenovaných dědických titulů lze odvodit, že nejsilnějším titulem je dědická smlouva, následuje závěť a nakonec zákon. V důvodové zprávě autoři uvádí, že se tak hlásí k zásadě volnosti zůstavitele ve volbě dědice¹⁹⁷, čímž se navrácí k tradici římského práva. Stejně jako všem předchozím novodobým kodifikacím i OZ 2012 je cizí římská zásada *nemo pro*

¹⁹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 17-18.

¹⁹⁶ § 1476 OZ 2012: „Dědí se na základě dědické smlouvy, ze závěti ne ze zákona.“

¹⁹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 359.

parte testatus pro parte intestatus decedere potest a umožňuje souběh všech tří dědických posloupností.¹⁹⁸

3.5.1 Forma závěti

OZ 2012 shodně s dřívějšími úpravami převzalo tradiční formy závěti. Tedy závěť soukromou a veřejnou, pro které zpravidla vyžaduje písemnou formu.¹⁹⁹ Novinkou je, že OZ 2012 opět do dědického práva zavedl privilegované závěti, které střední zákoník a socialistický zákon neznal.

Co se týká řádných závětí, obdobně jako u všech předchozích novodobých kodifikací, bylo možné soukromou závěť pořídit ve formě holografní s vlastnoručním podpisem zůstavitele²⁰⁰ nebo ve formě alografní s vlastnoručním podpisem zůstavitele a za přítomnosti dvou svědků.²⁰¹ Také umožnil pořídit soukromou závěť osobám nevidomým nebo se smyslovým postižením (speciální alografní závěť) za současné přítomnosti tří svědků za splnění dalších náležitostí.²⁰²

Veřejnou závěti podle OZ 2012 je myšlena závěť učiněná veřejnou listinou. Veřejnou listinou se myslí „*listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci nebo listina, kterou za veřejnou listinu prohlásí zákon*“.²⁰³ Z toho vyplývá, že forma notářského zápisu již není jedinou možností, jak učinit veřejnou závěť, i když je považována za základní formu veřejné závěti.²⁰⁴ Těžiště úpravy notářského zápisu je obsaženo v zákoně č. 358/1992 Sb., notářský řád v ustanoveních § 62–71.

Jak již bylo zmíněno výše, OZ 2012 opět umožňuje pořízení privilegovaných závětí. V mimořádných situacích za splnění určitých a přesně stanovených podmínek zůstavitel mohl pořídit podle § 1542-1545:

- ústní závěť před třemi svědky,
- závěť pořízenou před starostou obce,
- závěť pořízenou před velitelem námořního plavidla nebo letadla,
- závěť pořízenou před velitelem vojenské jednotky.

¹⁹⁸ § 1476 OZ 2012

¹⁹⁹ § 1532 OZ 2012: „Závěť vyžaduje písemnou formu, ledaže byla pořízena s úlevami.“

²⁰⁰ § 1533 OZ 2012

²⁰¹ § 1534 OZ 2012

²⁰² Blíže FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *op. cit. v pozn. 1*, s. 184-188.

²⁰³ § 567 OZ 2012

²⁰⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 382.

Ústní závěť před třemi svědky částečně navrácí formu ústní závěti známou již z OZO. Tímto způsobem mohl pořídit závěť ten, kdo se pro nenadálou událost ocitl v patrném a bezprostředním ohrožení života²⁰⁵ nebo ten, kdo se nachází v místě, kde je ochromen běžný společenský styk v důsledku mimořádné události.²⁰⁶ Přežil-li zůstavitel mimořádnou situaci, tak ústní závěť pozbyla platnosti uplynutím dvou týdnů.²⁰⁷

Ostatní tři typy privilegovaných závětí jsou pak považovány za závěti sepsané ve formě veřejné listiny.²⁰⁸ K platnosti byla vyžadována přítomnost dvou svědků a uplynutím lhůty třech měsíců pozbyla platnosti. Závěť pořízená před starostou obce představuje nový typ privilegované závěti, se kterým jsme se na našem území doposud nesetkali. OZO již upravoval testament námořní, nově je možné zřídit i testament před velitelem letadla. Vojenský testament je tradičním privilegovaným testamentem známým již z římského práva.

3.5.2 Ustanovení dědice a rozdělení pozůstalosti

Všechny novodobé kodifikace již považují ustanovení dědice za hlavní znak závěti, kterým se liší od jiných pořízení pro případ smrti. Stejně tak je tomu u OZ 2012.²⁰⁹ Současný zákoník opět podrobněji upravuje v ustanovení § 1499–1501 rozdělení pozůstalosti dědicům, kdy inspiraci lze spatřovat v OZO.

V případě, že je v závěti povolán jeden dědic bez podílu, připadne mu celá pozůstalost. Pokud je povolán dědici určen podíl, zbytek pozůstalosti připadne zákonným dědicům. V případě ustanovení více dědiců bez určení podílů, si povolání dědici rozdělí pozůstalost rovným dílem. Pokud je povoláno více dědiců a je jim určen podíl a není pozůstalost vyčerpána, zbytek si rozdělí zákonní dědicové. V situaci, kdy část dědiců má určen podíl a část nikoliv, připadne dědicům bez podílu zbylá část pozůstalosti rovným dílem. Je-li určenými podíly vyčerpána pozůstalost pro dědice bez podílu, srazí se poměrně ze všech určených

²⁰⁵ Např. člověk v bezprostředním ohrožení života v hořícím domě, při povodni, po těžké havárii, úrazu, infarktu, mozkové příhodě apod.

²⁰⁶ Např. člověk uvězněný v domě bezprostředně po povodni, v koloně vozidel na dálnici, v metru, lanovce či výtahu apod.

²⁰⁷ § 1549 OZ 2012

²⁰⁸ FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *op. cit.* v pozn. 1, s. 191.

²⁰⁹ § 1494 OZ: „Závěť je odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstává jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz.“

podílů tolik, aby dědic bez podílu dostal tolik, kolik dostal dědic s nejmenším určeným podílem.

3.5.3 Podmínky, určení času a příkaz

Dalším příkladem obnovení testovací svobody zůstavitele je ustanovení § 1551 o vedlejších doložkách závěti. OZ 2012 znova zavádí do našeho právního řádu podmínku, doložení času a příkaz.

Přestože porízení vedlejších ustanovení podporovalo pořizovací svobodu zůstavitele, není tato svoboda neomezená. Podle OZ 2012 se nepřihlíží k doložkám, které pouze směřují ke zřejmému obtěžování dědice ze zjevné svévole zůstavitele, které odporují veřejnému pořádku a které jsou nesrozumitelné.²¹⁰ Dále se nepřihlíží k doložce, která ukládá dědici, aby uzavřel či neuzavřel manželství, aby v manželství setrval či ho zrušil.²¹¹

OZ 2012 stejně jako OZO a v rozporu s římským právem kromě odkládací podmínky uznával podmínku rozvazovací. Nemožná odkládací podmínka je neplatná a k nemožné rozvazovací podmínce se nepřihlíží. Za neplatné se také považuje doložení času, u kterého je jisté, že určená doba nemůže nikdy nastat.

3.5.4 Náhradnictví a svěřenské nástupnictví

Novým občanským zákoníkem došlo opět k obnovení institutu náhradnictví a svěřenského nástupnictví (podle OZO svěřenské náhradnictví).

Zůstavitel tudíž dědici může ustanovit náhradníka v případě, že by jím stanovený dědic dědit nechtěl nebo nemohl. Zůstavitel může povolát jednomu dědici více náhradníků. Může tak dojít k řetězení náhradníků, kdy zůstavitel stanoví náhradníkovi dalšího náhradníka, nebo povolá vedle sebe více náhradníků jednomu dědici. Náhradníkem může být i další spoludědic, případně spoludědicové mohou být sobě náhradníky navzájem. Stanovený náhradník nastupuje na místo původního dědice. To znamená, že mu náleží dědický podíl dědice, včetně omezení ve formě odkazu, podmínky, určení času či příkazu.²¹² Obecné náhradnictví zaniká, nabyde-li povolaný dědic dědictví, zemře-li náhradník před zůstavitelem nebo současně

²¹⁰ § 1551 odst. 2 OZ 2012

²¹¹ § 15512 OZ 2012

²¹² Pokud zůstavitel nestanovil, že se daná omezení týkají pouze osoby dědice nebo to vyplývá z povahy věci.

s ním nebo se náhradník stane nezpůsobilým dědit. Nebo také v případě, kdy zůstavitel povolal náhradníka dítěti v době, kdy nemělo vlastní potomky a následně toto dítě zanechá potomky způsobilé dědit.²¹³

Podstata svěřenského nástupnictví je stejná jako v OZO. Zůstavitel tak může určit svému dědici ze závěti, kdo následně po něm zdědí nabyté dědictví po jeho smrti. Zřídit svěřenského nástupce neboli následného dědice může zůstavitel výslovně nebo mlčky. V případě výslovného ustanovení svěřenského nástupce zůstavitel nařídí, že má dědictví po smrti dědice přejít na následného dědice nebo povolá svému dědici dědice.²¹⁴ V případě mlčky učiněného svěřenského nástupnictví zůstavitel povolá předního dědice na určitou dobu, zakáže přednímu dědici, aby o zanechaném dědictví pořizoval, nebo povolá dědice s podmínkou.²¹⁵

Svěřenské nástupnictví zaniká nejpozději uplynutím doby sta let od smrti zůstavitele nebo nabytím dědictví prvním svěřenským nástupcem. Dále také zaniká v případě, kdy již není žádný ze svěřenských nástupců nebo nenastal-li případ, pro který bylo zřízeno. Nakonec zaniká v případě, že zůstavitel učinil svěřenské nástupnictví vůči nezletilému dítěti, které následně nabude pořizovací způsobilost v rozsahu povinného dílu vůči bezdětnému potomkovi, který po pořízení svěřenského nástupnictví po sobě zanechal způsobilého potomka dědit a vůči osobě s omezenou svéprávností, která nabude pořizovací způsobilost.²¹⁶

3.5.5 Nepominutelný dědic a povinný díl

Okruh oprávněných osob, které jsou označovány za nepominutelného dědice a mají nárok na povinný díl, zůstal zachován podle předchozí právní úpravy OZ 1964. Jedná se tudíž o děti zůstavitele a v případě, kdy nedědí, tak se jedná o jejich potomky. Výše povinného dílu je pro nezletilé potomky stanovena alespoň na tři čtvrtiny zákonného dědického podílu a pro zletilé potomky činí alespoň jednu čtvrtinu zákonného dědického podílu. Oproti úpravě v OZ 1964 došlo ke snížení dědického podílu v rámci posílení testovací svobody zůstavitele.

Zůstavitel může dědicům zanechat povinný díl buď ve formě dědického podílu, nebo odkazu. Zůstavitel však nesmí povinný díl zatížit žádnými omezeními,

²¹³ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 4. Díl čtvrtý: Dědické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 68-70.

²¹⁴ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ a kol. *op. cit. v pozn. 213*, s. 72

²¹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 377.

²¹⁶ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ a kol. *op. cit. v pozn. 213*, s. 75-76.

jako jsou podmínky, příkazy apod. Pokud povinný díl zůstavitel zatíží omezeními, tak se k takovým ustanovením nepřihlíží.

V případě, kdy zůstavitel opomene nepominutelného dědice v závěti zcela nebo zčásti, má nepominutelný dědic právo na vyplacení povinného dílu vůči dědicům ze závěti.²¹⁷

Nárok na povinný díl podle ustanovení § 1645 nemá ten, kdo se zřekl dědictví nebo povinného dílu, je nezpůsobilý dědit nebo byl zůstavitelem vyděděn.

3.5.6 Vydědění

Jak sami autoři uvádějí v důvodové zprávě, úprava vydědění zůstala v podstatě shodná s předchozí právní úpravou, co se týče důvodů a formy vydědění.

Zůstavitel může nepominutelného dědice vydědit zcela anebo ho pouze zkrátit v jeho právu na povinný díl. OZ 2012 zachoval předchozí čtyři zákonné důvody vydědění, pouze je formulačně upravil. Zůstavitel tak může vydědit nepominutelného dědice, který mu neposkytl potřebnou pomoc v nouzi, který neprojevuje o zůstavitele opravdový zájem, jaký by projevovat měl, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze, nebo který vede trvale nezřízený život.²¹⁸ Ustanovení § 1647 rozšířilo zákonné důvody o další, se kterými jsme se mohli setkat již v OZO, kdy zůstavitel může vydědit nepominutelného dědice v případě, že je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že je tu obava, že pro jeho potomky nezanechá povinný díl. Dále je také nově možné vydědit potomka, který je dědicky nezpůsobilý.²¹⁹

K vydědění může dojít buď výslovně, a to zůstavitelovým právním jednáním anebo nově také mlčky a po právu.²²⁰

Prohlášení o vydědění lze učinit, změnit či zrušit stejným způsobem jako lze pořídit, změnit či zrušit závěť.²²¹

3.5.7 Zrušení závěti

Stejně jako všechny předchozí platné úpravy na našem území také OZ 2012 se drží římské zásady, že zůstavitel kdykoliv za svého života může změnit svoji

²¹⁷ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ a kol. *op. cit. v pozn. 213*, s. 403-410.

²¹⁸ § 1646 odst. 1 OZ 2012

²¹⁹ § 1647 odst. 2 OZ 2012

²²⁰ § 1652 odst. 2 OZ 2012

²²¹ § 1649 odst. 1 OZ 2012

vůli. Shodně s předchozími úpravami umožňuje zrušit závěť pořízením nové²²² nebo odvoláním, které může být učiněno výslovně²²³ či mlčky.²²⁴ Výslovné odvolání muselo dodržet formu pro pořízení závěti a mlčky učiněné odvolání spočívalo ve zničení listiny. Jak bylo již zmíněno výše, tyto tři způsoby byly převzaty z římského práva unifikací civilního, praetorského a justiniánského práva.

Jelikož závěť bylo možno pořídit i ve formě veřejné listiny, tak její odvolání bylo možné učinit vydáním listiny osobě zůstavitele.²²⁵

²²² § 1576 OZ 2012

²²³ § 1577 OZ 2012

²²⁴ § 1578 OZ 2012

²²⁵ § 1579 OZ 2012

Závěr

Jak bylo zmíněno v úvodu práce, jejím cílem je zhodnocení vlivu římského práva na úpravu institutu v závěti v zákonících, které byly na našem území platné od konce 16. století až do současného občanského zákoníku.

Z práce vyplývá, že až do konce 16. století byl vliv římského práva na závěť minimální. Hlavně v právu zemském, ve kterém měla až do roku 1627 přednost intestátní dědická posloupnost a testovací svoboda zůstavitele byla značně omezena nedílem a odúmrť. Pořídít kšaft nebylo umožněno každému. Z toho důvodu vznikaly vedle kšaftu i další instrumenty, kterými zůstavitel mohl rozhodnout o osudu svého majetku po své smrti. Vyvinul se tak institut spolku a nápadního zápisu. Zemské právo bylo tak z hlediska forem projevů poslední vůle na rozdíl od římského práva bohatší. Kšaft se v té době také podobal spíše více odkazům, protože měl povahu singulární sukcese. Přesto z praxe lze říci, že již v té době kšafy obsahovaly prvky známé již z římského práva jako podmínky, vydědění či dědické substituce.

Na konci 16. století v městském právu vychází kodifikace Práva městská království českého, která je inspirací Obnovenému zřízení zemskému, upravující zemské právo. Obě kodifikace uznávají za dědické tituly zákon a kšaft s tím, že přednost má testamentární dědická posloupnost před intestátní, jako tomu bylo v římském právu. Dále oba zákoníky shodně s římským právem uznávaly zásadu *ambulatoria est voluntas deuncti usque ad vitae supremum exitum*. Podobu lze shledat i s úpravou formy kšaftů, která až na některé odchylky odpovídá právní úpravě justiniánského práva. Oba zákoníky také již upravují práva nepominutelných dědiců či vydědění známé z římského práva. Koldínův zákoník navíc obsahuje i úpravu podmínek a svěřenského náhradnictví, které jsou také známy již z římského práva.

Po roce 1811 již můžeme mluvit o závěti ve smyslu římského testamentu, protože jeden z důležitých prvků závěti je ustanovení dědice či dědiců a také je uznávána zásada univerzální sukcese. Ve všech novodobých kodifikacích po roce 1811 můžeme shledat rozpor s římskou zásadou *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*. Všechny moderní zákoníky umožňují kombinaci více dědických titulů. I když to na první pohled nevypadá, i zde nakonec můžeme shledat inspiraci římským právem. Vojenský testament totiž také umožňoval kombinaci

delačních důvodů, případně mohly nastat i další situace, za nichž byla možná kombinace dědických titulů.

Všechny moderní kodifikace také uznávají zásadu *ambulatoria est voluntas deuncti usque ad vitae supremum exitum* a z římského práva převzaly úpravu zrušení závěti tím, že sloučily její úpravu z civilního, praetorského a císařského práva.

Obecný zákoník občanský z roku 1811 v rozporu s římským právem rozšířil počet dědických titulů na tři – dědická smlouva, závěť a zákon. S tím, že závěť byla druhým nejsilnějším dědickým titulem po dědické smlouvě. Jinak ale lze shledat shodu úpravy závěti s úpravou z doby justiniánského práva. Formy závěti se shodovaly s úpravou římského práva a také již OZO upravovalo řadu institutů známých z římského práva nebo bylo možné jejich kořeny spatřovat v římském právu. Jejich úprava se však přesně neshodovala s římským právem a například OZO umožňovalo i k závěti připojit podmínky rozvazovací či určení času.

Občanské zákoníky z roku 1950 a 1964 se svým socialistickým pojetím snažily odcizit římskému právu. Zavedly opět pouze dva delační důvody – zákon a závěť s tím, že předně byla preferovány intestátní posloupnost před testamentem. Omezovaly testovací svobodu zůstavitele tím, že zrušily ukládání podmínek, uložení času, příkazu, náhradnictví či odkazy. Čímž ale naopak paradoxně obnovily a posílily platnost římské právní zásady *semel heres, semper heres*.

Nový občanský zákoník z roku 2012 se hlásí k tradici OZO a i k tradici římského práva. Navrací do dědického práva spoustu institutů známých již z římského práva, které byly středním kodexem a socialistickým zákoníkem odstraněny. V OZ 2012 se tak opět setkáváme s podmínkami, příkazy, náhradnictvím, svěřenským náhradnictvím, odkazem či dovětkem.

Od římského práva se OZ 2012 liší v tom, že se podle OZO navrací ke třem dědickým titulům. Dále umožňuje v rozporu s římským právem porřízení rozvazovací podmínky, uložení času či zužuje okruh nepominutelných dědiců.

Z výše uvedených okolností lze zhodnotit, že napříč českým právním řádem lze v institutu závěti nalézt vliv římského práva hlavně z doby justiniánské. Zároveň je důležité podotknout, že se nejedná o dogmatické a bezvýhradné přebírání římskoprávní úpravy, ale spíše se jedná o inspiraci. V případě řady institutů je převzata římskoprávní terminologie či je často přebrána forma, ale samotný obsah je již odlišný.

Resumé

The aim of this diploma thesis is to evaluate the influence of Roman law on the Czech legal system. Specifically, the thesis focuses on the institution of wills and its legal regulation in the laws that were in force in our territory from the end of the 16th century until the current Civil Code.

The thesis is divided into three parts. The first part deals not only with wills in Roman law, but also describes the concept of inheritance law in Roman law, and the basic principles of Roman inheritance law. Furthermore, the elements of a Roman testament, as well as ancillary provisions or other institutions related to testaments.

This is followed by a section that is aimed at finding the influences of Roman law on the institution of wills before 1811. First, however, it examines the historical development of the law of succession in our territory. It then covers the regulation of wills in the Vladislav Land Order, the Renewed Land Order and the City Laws of the Kingdom of Bohemia and compares it with the Roman regulation of wills.

The third part assesses the influence of Roman law on wills after 1811, since from 1812 onwards a modern codification of private law appears in our legal system for the first time. This part compares the Roman testament with the regulation of wills in the General Civil Code, in Act No. 141/1950 Sb., Act No. 40/1964 Sb., Act No. 89/2012 Sb.

The thesis ends with a conclusion, which summarizes the findings and answers the question whether the influence of Roman law can be found in the Czech legal system.

Bibliografie

Prameny

1. JIREČEK, Hermenegild. *Obnovené právo a zřízení Zemské dědického království Českého*. Praha: Nákladem F. Tempského, 1888.
2. KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3.
3. KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a Josef JIREČEK. *Práva městská království Českého a markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou*. 5. vydání. Praha: nákladem spolku českých právníků "Všehrd", 1876.
4. KORNEL ZE VŠEHRD, Viktorin a Hermenegild JIREČEK. *M. Viktorina ze Všehrd O právích Země české knihy devatery*. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1874.
5. KREUZ, Petr a Ivan MARTINOVSKÝ, ed. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. ISBN 978-80-86197-91-3.
6. MOMMSEN, Theodor, KRÜGER, Paul. *Corpus Iuris Civilis*. Berolini apud Weidmannos, 1872. Dostupné také z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/corpiurciv.htm>

Právní normy

7. Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.
8. Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník v původním znění
9. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník v původním znění
10. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění zákona č. 131/1982 Sb.
11. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění zákona č. 509/1991 Sb.
12. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
13. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Odborné komentáře

14. FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-570-1.

Odborná literatura

15. ADAMOVIČ, Karolina. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě: stručný nástin*. Praha: C.H. Beck, 2001. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-283-7.
16. ADAMOVIČ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-749-0.
17. ADAMOVIČ, Karolina a Antonín SÝKORA. *Dědické zemské právo v české historii: k obsahu českého zemského hmotného dědického práva od patrimoniálního státu do poloviny 17. století se zvláštním zřetelem k Obnovenému zřízení zemskému, Deklaratoriím a Novelám*. Ostrava: Key Publishing, 2013. ISBN 978-80-7418-196-2.
18. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-256-1.
19. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X.
20. BARTOŠEK, Milan. *Škola právnického myšlení*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7184-892-1.
21. BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. vydání. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0545-5.
22. BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9.
23. BERGER, Adolf. *Encyclopedic dictionary of Roman law*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1953.
24. BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C. H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-590-9.
25. BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území ČR*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-429-3.

26. BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: II. Právo obligační, právo dědické*. Praha, 1946.
27. BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vydání. Brno: ČS. A. S. Právnický, 1932.
28. DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 4. Díl čtvrtý: Dědické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7478-939-7.
29. HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1929.
30. HRDINA, Ignác Antonín. *Sylabus římského práva soukromého*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-262-2.
31. HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-471-8.
32. KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-041-3.
33. KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1.
34. MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-2462-117-3.
35. MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4.
36. NICHOLAS, Barry. *An Introduction to Roman Law*. Oxford: Clarendon Press, 1962.
37. PHILLIMORE, John George. *Introduction to the Study and History of the Roman Law*. Adamant Media Corporation, 2000. ISBN 0-543-97093-0.
38. RAUSCHER, Rudolf. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1922.
39. RAUSCHER, Rudolf. *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě: nástin přednášek*. Bratislava: nákladem vlastním, 1934.

40. REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Rímske právo*. 4. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010. ISBN 978-80-8078-352-5.
41. SALÁK, Pavel. *Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8381-3.
42. SATURNÍK, Theodor. *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě: Nástin přednášek*. Praha: nákladem vlastním, 1946.
43. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-566-1.
44. SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. vydání. Praha: nákladem spolku čsl. právníků "Všehrd", 1946.
45. STIEBER, Miloslav. *Dějiny soukromého práva v střední Evropě: nástin*. 2. vydání. Praha: nákladem vlastním, 1930.
46. ŠEŠINA, Martin, Ladislav MUZIKÁŘ a Petr DOBIÁŠ. *Dědické právo: Kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního, procesního a mezinárodního*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-345-2.
47. VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha, 1923.
48. VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3.
49. VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí (I. díl)*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6006-7.

Odborné články

50. BÍLÝ, Jiří. Obnovené zřízení zemské, Deklaratoria a Novelly (1627). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, IV. svazek N-O*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 635-643. ISBN 978-80-7418-261-7.
51. ČERNÝ, Miroslav. Recepce římského práva (středověk). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 84-96. ISBN 978-80-7418-277-8.

52. DOSTALÍK, Petr. Dědická instituce jako základní obsahová náležitost testamentu. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, **20**(3), 275-282. Dostupné také z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5866/4972>
53. DOSTALÍK, Petr. Recepce římského práva (novověk). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R-Říš*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 96-111. ISBN 978-80-7418-277-8.
54. MAREŠ, Jan. Koldínův zákoník (1579). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K-M*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 107-110. ISBN 978-80-7418-255-6.
55. POSPÍŠILOVÁ, Martina. Vladislavské zřízení zemské (1500). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, XXII. svazek Zákon ob-Ž*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, s. 380-388. ISBN 978-80-7380-375-1.
56. SALÁK, Pavel. Dědické právo let 1948-1989 optikou práva římského. In: *Dny práva 2011 – Days of Law 2011 Ovlivňování sféry soukromého práva právem veřejným v minulosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 168-177. ISBN 978-80-210-5917-7.
57. SALÁK, Pavel. Římskoprávní vlivy v českém dědickém právu v 19. až 21. století. *Právník: časopis věnovaný vědě právní i státní*. 2012, **151**(12), 1313-1322. ISSN 0231-6625. Dostupné také z: https://kramerius.lib.cas.cz/search/nimg/IMG_FULL/uuid:99043d50-4118-4f19-bfa7-65023839202c#page=1
58. SALÁK, Pavel. Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, **20**(3), 228-234. Dostupné také z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5861/4967>
59. SCHELLE, Karel. Dědická posloupnost testamentární (od roku 1811). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, II. svazek D-J*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 126-139. ISBN 978-80-7418-247-1.
60. SCHELLE, Karel. Dědické právo ve Všeobecném občanském zákoníku. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 492-498. ISBN 978-80-7357-753-7.

61. SKŘEJPEK, Michal a David FALADA. Římské právo v Koldínově díle. In: MALÝ, Karel. *Městské právo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2012, s. 125-164. ISBN 978-80-246-2113-5.
62. SMOLÍK, Petr. Svoboda testovací ve Všeobecném občanském zákoníku a nauce právní – několik poznámek hmotněprávních a procesních. In: DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 499-506. ISBN 978-80-7357-753-7.
63. SÝKORA, Antonín. Dědická posoupnost testamentární (do roku 1811). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, II. svazek D-J*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 120-126. ISBN 978-80-7418-247-1.
64. ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ, Lenka. Právní partikularismus. In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin, VI. svazek Právní-Právo po*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 62-64. ISBN 978-80-7380-641-5.
65. ŠTACHOVÁ, Naďa. Šlechtické testamentsy v listinné praxi českých zemí do roku 1306. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, 20(3), 245-256. Dostupné také z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5863/4969>
66. VÁŽNÝ, Jan. Římské právní ideje v občanském zákoníku a v osnově. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1933, 16(2), 171-186. Dostupné také z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/26292>